Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 269 (10561) | 1977 чылдың ноябрь 15, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЕЗОН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Оңгу беш чылдың ийиги чылының аңнаар сезонун күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доозар дээш Тываның аңчылары кызымак ажылдап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнгеннер.

Өлүк-тывыш ажылынче Тываның хереглекчилер кооперацияларының, аңнаар ажыл-агыйларының аңчылары 1 ай бурунгаар аъттанышкан. Оон бээр үр эвес үе эртсе-даа, аңчыларның олчазы эрткен чылдыындан хөй. Ноябрь 1-ге чедир хереглекчилер кооперациялары 111,9 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаап, багай эвес түңнелдиг ажылдап турар. Ылаңгыя Таңдының хереглекчилер кооперациязы бо чылдың аңнаар сезонунда күрүнеге 9,9 муң рубльдиң өлүүн дужаар планын 57,6 хуу чедирип алган. Ыраккы Тожунуң аңчылары 125,7 муң рубльдиң өлүк-тывыжын күрүнеге дужаар планын орту чедире берген. Өвүр, Каа-Хем, Кызыл районнарның аңчылары планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ниитe хаара туттунган. Тываның хереглекчилер кооперациязы 630,0 муң рубльдиң өлүк-тывыжын күрүнеге дужаар хүлээлгелиг.

Өлүк-тывыш талазы-биле планныг онаалдаларны күүседиринге Хемчиктиң, Туранның, Тес-Хемниң, Сыстыг-Хемниң аңнаар ажыл-агыйларының киириштирер үлүг-хуузу улуг. Олар бо чылдың аңнаар сезонунда 150 муң рубльдиң өлүк-тывыжын киирер хүлээлгелиг. Ноябрь 1-ге чедир ол аңнаар ажыл-агыйларының аңчылары 59,5 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужааган. Ол—планның 39,7 хуузу-дур. Ылаңгыя Хемчиктиң, Туранның, Сыстыг-Хемниң аңнаар ажыл-агыйлары бо талазы-биле планныг онаалдаларын 36,7—51,7 хуу чедире берген.

Тываның аңчылары юбилейлиг бо чылдың аңнаар сезонунда күрүнеге 780 муң рубльдиң өлүк-тывыжын садарын хүлээнген. Ноябрь 1-ге чедир күүселдезин алырга, олар күрүнеге 171,4 муң рубльдиң өлүүн дужааган. Эрткен чылдың февраль 1-де күрүнеге чүгле 89,9 муң рубльдиң өлүк-тывыжы дужааттынган турган.

«Чымчак алдын» белеткелиниң сезону уламчылавышаан.

(Бистиң корр).

БИСТИҢ КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

Бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чону база бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның 60 чыл оюн политиктиг болгаш күш-ажылчы канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүннүң байдалынга, хостуг күш-ажылдың, социализмниң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелериниң байырлалы кылдыр демдеглеп эрттирген.

Октябрьның төрээн чуртунуң алды он чыл иштинде чедип алган чедиишкиннери социализм ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга төөгүде көступ көрбээн шапкын хөгжүлдени хандырганын тодаргайы-биле херечилеп турар.

Совет улустарның найыралдыг өг-бүлезиниң бузулбас эвилели эрткен алдан чылдар иштинде быжыгып, сайзырап келген. Коммунистерниң алдарлыг партиязы марксизм-ленинизмниң тиилелгелиг тугунуң адаанга оларның демин кадып, ёзулуг сайзыралче болгаш акы-дуңма найыралче кара чаңгыс шын орукту айтып берген. Бистиң чуртувустуң улустарын ниити төөгүлүг салым-чол, делегей төөгүзүнде бир дугаар кандыг-даа дарлал чок ниитилелди тургузарының өндүр-чаагай херээ төрелдештирген. Социалистиг тургузуушкуннуң чылдарында ССРЭ-ниң улуг, биче улустарының чаңгыс эп-сеткили быжыгып, совет кижилер деп төөгүде кижилерниң чаа ниитилежилгези тывылган. Ол дугайын ССРЭ-ниң чаа Конституциязында айыткан.

Совет ниитилел тургузуушкуннуң бүгү-ле үе-чадаларында оон хөгжүлдезиниң кол факторларының бирээзи бистиң улустарывыстың ленинчи найыралы болгаш бот-бодунга дузалажылгазы болуп. Ол найырал Октябрьның херээ дээш революсчу демиселге, хамааты, Ада-чурт дайыннарының тулчуушкуннарынга, тайбың күш-ажылга дадыгып каңналган. Моон чижээн совет улустарның найыралдыг өг-бүлезиниң эң-не хеймери — Совет Тываның эрткен оруундан болгаш амгы амыдыралындан көрүп болур.

Найырал дээрге кады ажылдажылга, бот-бодунга дузалажылга, бот-бодун хүндүлежири болгаш ниити эчис сорулга дээш демисел-дир.

Тыва-орус найырал ханы төөгүлүг. 1880 чылдан эгелеп-ле орустар Тыва чуртунче кирип, садыглажып, чер ажылын кылырынга араттарны өөредип турган.

Ынчалзажок ёзулуг найырал, ниити эчис сорулга дээш демисел Октябрьдан төрүттүнген. «Авроранын» үгер-боозунуң даажы тыва дагларга чаңгыланы бээрге, араттар төөгүнүң узун уйгузундан оттуп, даштыкы болгаш иштики дарлакчыларга удур демиселче көдүрлүп үнген. Тиилээн орус ажылчын аңгының дорт дузаламчызы-биле 1921 чылда Тывага улусчу революция тиилээн соонда Тыва Арат Республика тургустунган. Ядыы араттар дарлалдан уштунуп, эрге-чагырганы холга алган.

Чаа амыдыралды тургузуп, социализмниң үндезиннерин тургузарынга ССРЭ дузалажып турган. Делегейде социализмниң бир дугаар тиилээн чурту Тываже янзы-бүрү техниканы, бараанарны чорудуп, экономиканы база культураны кадрлар-биле хандырып, үндезин национал кадрларны өөредип турган. Ынчан-на Тыва хожудаңгай чоруктан чоорту уштунуп, социализмниң оруунче чиге базып орган.

Өңнүктер берге үелерде билдинер деп орус улус чугаалажыр. Фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдай бээрге, тыва кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы хөлзеп, кара сагыштыг дайзынга удур демиселче көдүрлүп үнүп, ССРЭ-ге бүгү тала-биле дузалажып турган. Тывалар фронтуга чүгле материалдыг дуза көргүскен эвес, а оон эки турачылары Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарынга шуут киржип чораан. Тыва эки турачылар акы-дуңма найыралды амы-тынын өргүп, арыг ханын төп тургаш каңнап, кажан-даа бузулбас кылдыр быжыглаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының, акы-дуңма улустарның доктаамал дузаламчызының ачызында хожудаңгай чораан кошкун амыдыралдыг Тыва Совет эрге-чагырганың чылдарында аграр-индустриалдыг сайзыраңгай республика апарган. Үлетпүрнүң янзы-бүрү чаа адырлары тыптып, сайзыраан. Ниити продукция бүдүрери үлетпүрге 57 катап, кодээ ажыл-агыйга 16 катап көвүдээни хөйнү херечилеп турар. Кодээ ажыл-агый механизастаттынган. Хову-шөлдерде муң-муң тракторлар, комбайннар «каргыраалап», кодээ ишчиниң күш-ажылы чиигеп, оон бүдүрүкчүлүү чүс-чүс катап улгаткан.

Тыва АССР бодунуң ээлчээнде Төрээн чуртка даг-дүгүн, кобальтыны, мөңгүн-суун, кодээ ажыл-агый продуктуларын сөңнеп турар. Чижээлээрге, тыва даг-дүгүн Москваже, Ленинградче, Ярославльче, Куйбышевче, Шатураже, Красноярскиже, Барнаулче, Кемеровоже, Белгородче, Братскиже, Иркутскиже, Ыраккы Чөөн чүкче чорудуп турар. Ол даг-дүгүнден дөрт муң ажыг янзы-бүрү чүүлдерни кылып болур.

Черле ынчаш Кызылда, Чаа Шагаан-Арыгда, Ак-Довуракта, Хову-Аксында болгаш өске-даа черлерде янзы-бүрү нацияларның оолдары, кыстары кады ажылдап, өөренип, республиканың экономиказын, культуразын сайзырадырынга боттарының үлүүн киириштирип турар.

В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың тудуун кылып, ону ажыглалга киирериңге чурттуң чүс-чүс бүдүрүлгелери улуг-хуузун киирип, дер-херекселдерни чоруткан. Ол механизмнерни эптеп тургузарынга, комбинатты тударынга он-он янзы-бүрү нацияның ажы-төлү киришкен.

Амгы үеде Ак-Довуракта 36 нацияның оолдар, кыстары ажылдап турар. Чүгле «Тыва даг-дүгү» комбинатта безин 3300 кижи 28 нацияны төлээлеп турар. Оларның аразында кымнарны чок дээр. Олар шупту аразында эп-найыралдыг, бот-бодунга дузалажып, тыва черниң эртинезин Төрээн чурттуң эрге-ажыынга, төрел улустарның эрге-ажыынга, оларның чаагай чоруунга бараан болдурар дээш бир демниг ажылдап, чурттап чоруурлар.

Интернационалчы коллективтер культура-чырыдыышкынның, кадык камгалалының албан черлеринде база хөйү-биле ажылдап, чоннуң эртем-билиин, культуразын бедидеринге, кадыын камгалаарынга киржип турар.

Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга бодунуң илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев мынча дээн: «Совет Эвилелиниң улустарының дең эргези, акы-дуңма ёзузу, бузулбас чаңгыс эви—ол бүгү факт апарган».

Ынчангаш бистиң күжүвүс—найыралда. Дамырактар каттышкаш, хем болур, тарамыктар каттышкаш, күш болур деп чонувус мерген сөзү бар. Тарамык, кошкун амыдыралдыг чораан Тыва Октябрьның ачызында, оон төрээн чуртунуң улустарының күчүлүг өг-бүлезинге киргениниң ачызында кыска үениң иштинде бурунгаар хере базымны кылган.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААН

Бүдүрүлгениң ажыктыының болгаш ажылдың шынарының беш чылының эгезинден тура бүдүрүлгелер аразынга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң чамдык коллективтери бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

Чоннуң амыдырал хандырылга техниказын септээр талазы-биле ажылда хаара туттунган ишчилер оңгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планын бүгү көргүзүглер талазы-биле октябрь 26-да-ла күүседипкен. Олар бо чылдың төнчүзүнге чедир пландан ажыр 17 муң рубльдиң ачы-дузазын чонга чедирерин хүлээнген. Ол сорулга чедиишкинниг күүсеттинерин бөгүнгү байдалдар бадыткап турар.

Амыдырал хандырылга техниказын септеп турар мастерлерниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Аңаа доктаамал тиилекчи болуп келген эштер Н. А. Стелов, В. П. Мишин болгаш өскелер-даа хүн үлүүн ажыр күүседип, чонадан кирген чагыгны кыска хуусаада эки шынарлыг күүседир дээш бүгү күжүн мөөңнээннер.

Министерствонуң септелге-тудуг участогунуң коллективи тудуг, септелге болгаш мебель аймаан бүдүрер талазы-биле ийи чылдың планныг онаалдазын октябрь төнчүзүнде күүседипкен. Ол чайгаар херекке коммунист Е. Л. Мартынов, тудугжулар А. Клепов, В. Иванов, дүнзаалакчы М. Петрусев оларның киирген үлүү улуг. Бо мурнакчыларга деңнежир дээш коллективтиң өске кежигүннери шудургу ажылдап турар. Ынчангаш бо чылдың планныг даалгазын хуусаа бетинде бүрүн күүседир сорулганы кижи бүрүзү салган.

Кызыл хоорайның болгаш кодээниң чурттакчыларынга телевизор, радиоприемниктер база өске-даа чүүлдер септеп бээр талазы-биле планныг онаалдазын телеателье коллективи доктаамал ажыр күүседип келген. Оон кежигүннери бо чылдың эрткен айларында хоорайның чонунуң чагыгларын күүседир талазы-биле планын 101 хуу, кодээнин—111 хуу күүсеткен.

Боттарының даалган ажылынга идепкейлиг болуп, өскелерге үлегерлиг чорууну көргүскен мурнакчылар мында эвээш эвес. Оларга теле болгаш радиомеханиктер коммунист М. З. Мокшин, Н. А. Чистяков, А. С. Афанасьев болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо эштерниң кызымак ижиниң ачызында чурттакчыларның телевизорларын, соодукчуларын болгаш өске-даа херекселдерин эки шынарлыг септеп турар.

Амыдырал хандырылга министерствозунуң бо бүдүрүлгелериниң мурнакчылары чыл төнчүзүнге чедир үени мурнап тургаш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулганы салган.

Д. ЧЫДЫМ.

ДЕТКИВИШААН

Чурттуң мал ажылының мастерлеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чагаазы-биле болгаш республиканың бүгү малчыннарынга мал ажылының мурнакчыларының кыйгырыы-биле Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң Улаатайда хойжу бригадазының малчыннары база Күжүр-Чыраа сүт-бараан фермазының ишчилери бедик көдүрлүүшкүннүг таныышкан.

Эш Л. И. Брежневтиң чагаазын болгаш кыйгырыгны райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Ш. Куулар хойжуларга болгаш ферма ишчилеринге таныштырбышаан, районда кыштаглаашкынга белеткелди база мал кыштаглаашкынының байдалын чугаалаан.

Саанчы Татьяна Седен-оол сөс алгаш:

— Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг организастап эрттирериниң, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң элбедириниң харысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулгазы бистиң мурнувуста салдынганын Л. И. Брежневтиң чагаазында тодаргай айыткаанын таныштывыс. Чагааны болгаш кыйгырыгны чүүлдүгзүнүп деткивишаан, ону боттандырар дээш ажылдаар ужурлуг бис. Алдарлыг юбилейге уткуштур калбарган социалистиг чарышка кирипкеш, саар бир инекке онааштыр 750 кг сүт саар хүлээлгемни күүсеттим. Оңгу беш чылдың үшкү чылы—1978 чылда быжыглаан инектеримниң бирээзинден-не 1000 кг сүттү саарын хүлээнгеш, саанчыларны, хойжуларны чагаага база кыйгырыгга харыы болдуруп ажылдаарын кыйгырдым.

Хойжулар Апайбан Доңгак, Аржай-оол Моңгуш, саанчы Нордуп Иргит болгаш оон-даа өскелер саналдарынга эш Л. И. Брежневтиң чурттуң мал ажылының мастерлеринге чагаазын деткивишаан, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирериңге хамаарышкан чоруттунуп турар ажылдарны айыткан. А. Доңгак биле А. Моңгуш келир чылга хамаарыштыр хүлээлге алгаш, төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганы, бир хойга онааштыр 2—2,5 кг дүктү алырын илергейлээн. Н. Иргит саар инектен 1250 кг сүттү 1978 чылда саап алырын аазаан.

Бригада болгаш ферма кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Шээр мал кодааннары кышкы турлагларынче организастыг үлгүлээн. Кыштаг бүрүзүнде мал чеми дүжүрттүнген. Малчыннар кышкы одарларын ажыглаарының графигин кылып алган. Одарның кыжын хөртүктүг бээр черлерин амдыгаащтап ажыглаарының хемчеглерин ап турар. Хойжу бүрүзү малга чем каап бээр херекселдерни белеткеп турар.

Хойжу бригада болгаш сүт-бараан фермазы чурттуң мал ажылының мастерлеринге Леонид Ильич Брежневтиң чагаазын болгаш мурнакчы малчыннарның кыйгырыын деткивишаан, төрүүр 100 хойдан болгаш инектен 95 хураганы, 90 бызааны, инек бүрүзүнден 850 кг сүттү саарын, бир хойдан 2000 грамм дүктү алырын хүлээнген.

М. СЕВЕН.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Пашковтуң мурнакчы бригадазы хоорайның бешки микрорайонунда калбак панельдиг бажың тудуун доосkаш, ам дөрткү микрорайонда база бир чаа чуртталга бажыңын калбак панельдерден салып эгелээн.

Улуг байырлалга бригада багай эвес ужурашкан. Кижи бүрүзүнге онааштыр кылганын алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 109 хуу күүсеттинген болгаш октябрьның планы ажыр күүсеттинген. Бригадада каннакчы, коммунист А. Карпов, монтажчылар А. Рожков, Б. Моңгуш болгаш оон-даа өскелер кызымак ажыл-ижи-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мурнакчы монтажчылар В. Аксенов, В. Килин болгаш Б. Моңгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Моңгун-Тайга районнуң малчыннары эрткен кыштың байдалы кадыг-дошкун, берге болган-даа болза, боттарының кызымаккай, арга-дуржулгазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

«Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжулары Намзын Маадыр-оол төрүүр чүс хойдан 100 хураганы, Иргит Комбу—92 хураганы, Хүлер-оол Ынзы—91 хураганы менди камгалап ап, совхозтуң хойжуларының ортузунга чарышка тиилекчи болганнар. Ол-ла совхозтуң сарлык кадарчызы, хоочун коммунист, Ленин орденниң эдилекчизи Михаил Коже чүс төрүүр инектен 83 бызааны менди алган.

«Малчын» совхозтуң хойжулары Харлыг-оол Салчак төрүүр чүс хоюндан 93 хураганы, Мочак-оол Биче-оол — 87 хураганы, Успуң Доңгак—85 хураганы менди ап, ол совхозтуң хойжуларының аразында чарышка шылгараан. Совхозтуң сарлык кадарчызы Иргит Өлзей-оол 75 бызааны, чылгы кадарчызы Моңгуш Сортай-оол 72 кулунну менди камгалап ап, эки көргүзүглүг болган. Бо малчыннар ниитиниң малынга сиген белеткээр хүлээлгезин база ажыр күүсеткеннер. Олардан Салчак Харлыг-оол 12 тонна, Мочак-оол Биче-оол, Успун Доңгак, Комбу Иргит олар 5-тен 8 тонна чедир сигенни белеткеп, кыштагларында чедирип алганнар.

Үстүнде адааныс малчыннар 1977—1978 чылдарның кыжынында ниитиниң малын кыштап хүр ажырар дээш бүгү-ле аргаларны кылып, кыштагларын ыяк кылдыр септеп алган. Кышкы үеде малды чемгериниң болгаш суггарының херекселдерин четчелеп, кыштагларында белеткээн.

Д. КУУЛАР.

ТУДУГ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЗАВОДУНДА

Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейиниң бүдүүзүнде Элегес-Аксы суурнуң үстүнде, бүдүн чартык километр черде, тууйбу заводунуң тудуу доозулган болгаш күрүне комиссиязы ону хүлээп алган. Заводтуң баштайгы технологтуг шугуму ажылдап турар. Ол чылда-ла 26 миллион бедик шынарлыг тууйбуну кылып үндүрер күчүлүг. А кажан завод долу күжү-биле ажылдай бээрге, ол республиканың чаа тудугларынга 52 миллион тууйбуну бээр болгаш чоорту чаа хевириниң тудуг материалдарын кылып эгелээр.

Заводтуң ол хире продукция бээринге чылда-ла 109271 кубометр дой-довурак херек. Ону Элегес хемниң оруу алзы, заводтан 15 километрде Кызыл-Дой деп карьерден алыр. Ол аразында орукту база кылган. Күчүлүг «КрАЗ»-тар заводтуң үзүк-соксаал чокка ажылдаарын хандырар. Заводтуң корпустары барык 8 гектарда чаптылган болгаш моон соңгаар ооң чоок-кавызынга культура-амыдыралдың, чурталганың бажыңнарын, уруглар албан черлерин немей тудар.

Завод механизастаттынган болган, ол-дуунда автоматтар күжү-биле ажылдаар. Мында 800 ажыг янзы-бүрү дериг-херекселдерни эптээн. Довуракты холуп, хоюдарындан эгелээш, ооң белен тууйбу болу бээринге чедир бүгү ажылды автоматтар дузазы-биле кылыр. Амгы үеде Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарының шынарын «100» деп сан-биле илередип турар болза, чаа заводтуң тууйбузу «200» сан-биле үнелеттинерин лабораторлуг хыналдалар көргүскен. Ол дээрге чүгле заводтуң бодунуң эвес, харын база ооң чиг-эди—ук черниң дой-довурааның бедик шынарлыын көргүзүп турар-дыр.

Чылда—26 миллион тууйбу

Бистиң тудуг эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүседип, Элегес-Аксының тууйбу заводун күрүне комиссиязынга чоокта чаа хүлээдип бергеннер. Заводтуң кол корпузун, оон ажылчыннарының ажылдаарынга болгаш дыштаарынга таарымчалыг өрээлдерлиг үш каът бажыңны бистиң чер ажылдары кылыр тудуг эргелел кылып доосkан.

Заводтуң иштики ырын дериг-херекселдерин эптеп, тургузарынга Симферопольдан, Кемероводан, Ленинградтан, Иркутскиден болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында заводтарның төлээлекчилери кээп дузалашканнар. Республиканың чаа тудугларынга бо хире улуг ужур-дузалыг заводту кылчырынга бистиң эргелелдиң участоктары, бригадалары, тус-тус механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары калбаа-биле киришкен.

Бо завод Совет Эвилелинде ийи дугаар ындыг бүдүрүлге чери боор турар. Баштай бо ышкаш-даа болза, моон бөдүүн ындыг заводту Бурятияда тудканы билдингир. Ынчалзадаа хүн бүрү техниктиг чаартылгалар боор, чаа-чаа төлевилелдер тыптып турар болганда, Элегес-Аксының заводу оон ылгалдыг, чаартынган бүдүрүлге чери болур. Чижээ, бо заводтуң чамдык ханаларын, дээвирлерин чайырлап каан демир-биле, чиик материалдар-биле кылган. Ол ышкаш тууйбуну өрттедир суугуларны база-ла отка, чалбыышка өртенип, үрелбес материалдардан кылган. Ынчангаш суугуларның ажылдаар хуусаазы узаан.

Заводту ажыглалга киирериңге шаптыктыг чамдык чүүлдер база тургулааны айтыр херек. Ол дээрге хамыктың мурнунда тудуг материалдары, дериг-херекселдер-биле четчелеттинмээни болгаш чамдык төлевилелдериниң хажыышкыннарлыг болганы-дыр. Чамдык төлевилел документилерин катап көөр болгаш тудуг кезектерин катап кылыр ужурга таваржып турган бис.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш өске-даа төп албан черлериниң бо тудугну шуудадыр дээш алган хемчеглери дыка улуг ужур-дузалыг болган. Республиканың кол-кол тудуг организациялары, чижээ, «Тыва кодээ тудуг», «Тыва колхоз тудуг», «Тыва сүт тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестер боттарының төлээлекчилерин Элегес-Аксының тудуунче чорудуп, ажылды шуудадып, ону ажыглалга киирериңге улуг дузаны көргүскенин бөгүн демдеглээр херек.

Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң тускай ажылдар кылыр 12 болгаш кол ажылдарының алаан каш организацияларының чүс ажыг янзы-бүрү ажылчыннары эртен эртеден эгелээш, орай кежээге чедир кызымаккай ажылдап турганнар.

Тудугну Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр хүлээдир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруун дериг-херекселдер эптээр участоктуң (начальниги А. Поручник) болгаш бистиң эргелелдиң А. Агафоновка удурткан комплекстиг бригадазы үргүлчү ээлеп, планныг даалгаларны 120—130 хуу күүседип турган. Тус-тус кижилерниң аразынга чарышка А. Агафонов, Н. Богба, А. Непомнящий болгаш өскелер-даа мурнап чоруп турганнар. Инженер-техниктиг ажылдакчылардан прораб Н. Князев, мастер С. Чевских болгаш өскелер-даа боттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, тудугжуларны эки удуртуп турган.

Тудуг организацияларының, ында партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кылып чоруткан мобилизакчы ажылдарының, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыштың база ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбашкан политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң түңнелинде бистиң тудуг эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чугула заводту ажыглалга киирген.

А. МОНГУШ,

Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң кол инженери.

Быжыг коллективти тургузар дээш

Тууйбу заводунуң автоматтарын болгаш өске-даа дериг-херекселдерин эптеп эгелээрге билек-ле манаа кээп, ол бүгүнү башкарып, ажылдадырын өөренип кирипкен бис. Мен бодум Красноярск хоорайга барып, билиг бедидериниң курузун эрттим. Мээн ажылдаар цегим заводтуң эң чугула кезээ боор турар. Бистиң цехке ийи чүс ажыг кижи янзы-бүрү ажылдарны кылып, автоматтарны башкарар. Цех штат ёзугаар колдуунда четчелеттинген болгаш кижилерни өөредип, белеткээн бис. Чогуур программа ёзугаар өөредилгени ам-даа үргүлчүлеп, бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткеп турар бис. Ажыглалга кирген бо завод республиканың амыдыралында улуг болуушкун болур. Чүге дээрге Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарының берип турар продукциязындан дөрт ажыг катап хөй тууйбуну республиканың чаа тудугларынга бээр аргалыг.

Бурятияның Загорскиде бо ышкаш, ындыг завод безин дериг-херекселдер талазы-биле эргижирээн деп санадып турар. Ону ажыглалга киирген соонда бистиң заводту тудуп, чаа автоматтарны немей кылган болгай. Ийи чартык шак болгаш-ла, ийи чүс метр ажыг узун дурттуг өртедилге суугуларындан ийи вагон тууйбу үнүп турар. Бир вагонда-ла 3000 тууйбу бар.

Завод автоматчыттынган болганда, оон белдирлериниң үзүк-соксаал чокка ажылдаарын хандырары чугула. Чиг-эт шыгжаар черге сес хонуктуг курлавыры ыңап-ла турар апаар. Бистер автоматтарның бот-боттарындан хамаарылгалыг ажылын хандырып, кижилерниң ажылын чогуур деңнел ёзугаар организастаар хүлээлгелиг бис. Шенелде үезинде-ле боттарының бедик билиглиин, мергежилин көргүскен кижилер бисте бар. Аныяк кыстар Паршукова, Коробцева, Абрамова дээн ышкаш кижилер чедиишкинниг ажылдап шыдаар дээрзин херек кырында көргүскеннер.

Мастерлер дээрге бүдүрүлгеге ажылдаар кижилерниң кижизидикчилери болур. Бистиң ажылывыстан бо чаа заводтуң келир үеде быжыг найыралдыг болгаш ажыл-ишчи коллективиниң тургустунуп, быжыглаттынары хамааржыр. А ындыг болганда бүдүрүлгениң көргүзүглери база оон хамааржыр болгай. Бо харысалгалыг сорулганы амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай ажылдаар ужурлуг бис.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязында совет кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээн болгай. Оон чижээн бистиң бо чаа заводувустан көрүп болур-дур бис. Мында бүгү-ле ажылды автоматтар күжү-биле кылыр. Бо хире сайзыраңгай дериг-херекселдерлиг заводту бистиң республикага тудуп бергени дээш бөгүн бистер Коммунистиг партияга, ооң эш Л. И. Брежнев баштаан ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка өөрүп четтиришкинивисти илередир ужурлуг бис. Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейинге уткуштур Тываның ажылчы чоннары бо улуг белекти алганынга өөрүшкүүнү өске бүгү эштерим-биле кады үлежип тур мен.

А. БУЗЭР-ООЛ.

Элегес-Аксының тууйбу заводунда цех начальнигиниң оралакчызы.

1917-1977 60

ЧУВАШ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКА

Бөгүн бисте СЭКП-ниң Чуваш обкомунуң, Чуваш АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы — «КОММУНИЗМ ЯЛАВЕ» (Коммунизмниң тугу) солун аалдап келди. Октябрьның ачызында чуваш улустуң чедип алган чедиишкиннериниң дугайын бөлүк материалдарда чугаалап турар.

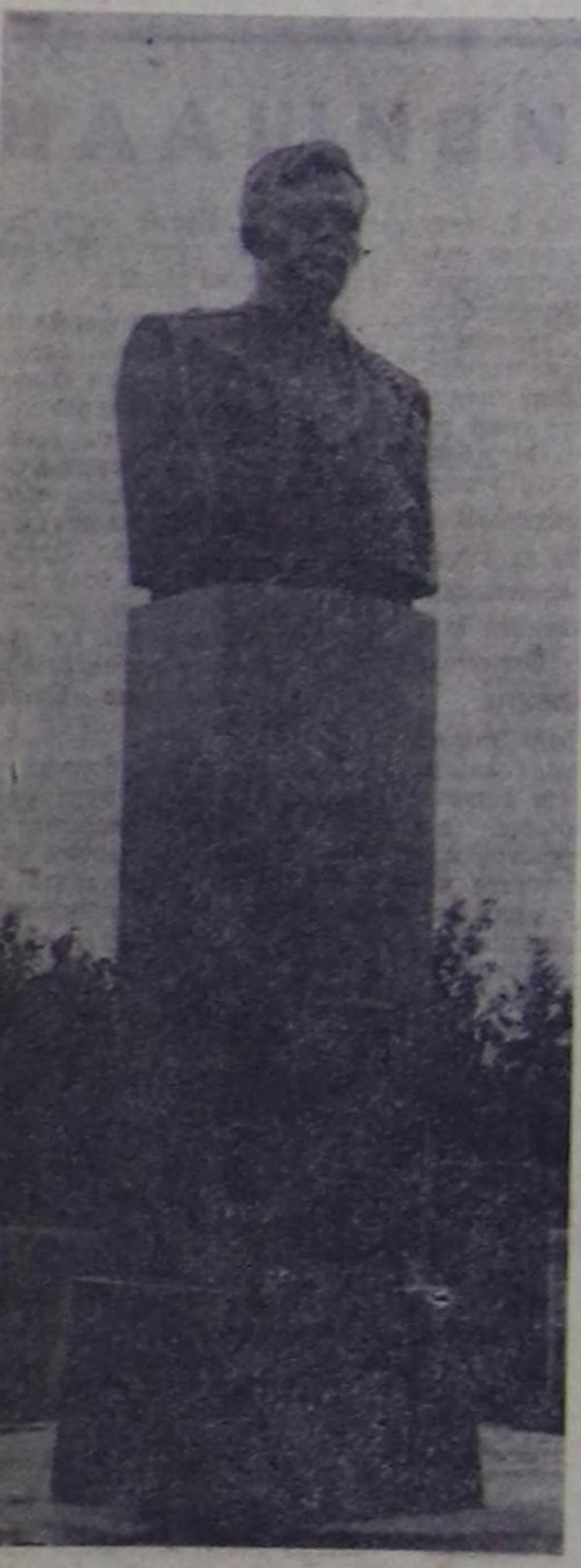

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы ужар чүүлдүң генерал-майору А. Г. Николаевтиң тураскаалын (бюзун) оон төрээн сууру Шоршелдерде тургускан.

Г. ЗИНЬКОВТУҢ тырттырган чуруу.

330 АЪТ КҮШТҮГ

1972 чылдың январь 12-де Чувашияның найысылалының мурнуу-чөөн талакы кыдыынга улус бульдозерлерни, экскаваторларны, самосвалдарны эккелген. Маңаа чурттуң трактор тудуунуң кайгамчык улуг төвүн тургузар шөлдү белеткээр талазы-биле чер ажылдары ол хүнден эгелээн.

Тудуг шөлү хүн келген тудум-на өскерлип орган.

1972 чылдың июнь 12-де Владимир Барсуковка удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы улуг корпустуң фундаментизинге бетонунуң баштайгы километрлерин салган.

«Волгостальконструкция» эргелелдиң монтажчылары демир конструкцияларның монтажын кылып эгелей бергеннер.

Тудуг объектизинге белен хана панелдери, өрээлдер ханалары, демир-бетон болгаш демир конструкциялар кээп тургулаан. Улгаттырган блоктар-биле монтаж ажылдарын чорудуп турган.

1973 чылдың май 15-те тудугжулар корпусту дуглаар баштайгы блокту көдүрүп үндүргеннер, оон деңзизи—100 тонна. Ону черге эптеп, будааш, күштүг кран-биле көдүрүп үндүргеш, орнунга аппарып салганнар.

Корпустар шак ынчаар-ла бедип үнгүлээн.

1975 чылдың октябрь 29-та ам-на байырлалчыг хүн келген. Заводка Т-330 тракторнуң эң баштайгы шенелде хевири чыгдынган.

Оон бээр улуг корпустуң эжиинден онон ындыг машиналар үнгүлээн. Ол дээрге шенелде хевирлери-дир, олар амгы үеде шенелде эртип турар. Чебоксарының заводу хөй-хөй ындыг тракторларны—330 аът күштүглериниң аңгыда 550, 600, 650 аът күштүглерин база кылып үндүрер. Ол дээрге шаңнырбелиг тракторлар-дыр. Келир үеде 200-тен 500 аът күштүг дугуйлуг тракторларны база кылырын планнап көрүп турар. Олар ээлгир, шимченгир болгаш дүрген—шакта-ла 60 километрни эртер.

ЧАА ДАЛАЙ

Чебоксарының ГЭС-ин ажыглалга киирген соонда чурттуң энергетика курлавыры улам-на улуу-биле долдуртунар. Станцияның бирээзи-ле 78 муң киловатт күштүг 18 агрегады чылдың-на 3,5 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүрүп үндүрер. Волгага суднолар чоруурунуң байдалы көскүзү-биле экижир.

Гидротехниктиг комплекстиң суг төгер плотиназын таварты демир-орукту чорудар, ол чурттуң мурнуу болгаш соңгу экономиктиг районнарын тудуштурар.

Ол улуг тудугда ажылдың темпизи бедик. Тудуг индустриязының объектилерин ажыглалда киирген: улуг бетон заводун, сай сорттап белеткээр ажыл-агыйның бирги ээлчээн, ыяш эде ажылдап кылыр комбинатты болгаш өске-даа объектилерни.

Гидроэлектростанцияның тудуунуң шөлү бир квадрат километр чыгы черде чаттыла берген. Ында кол тудугларның фундаментизин бетоннап турар. ГЭС-тиң бажыңының хевири улам тода чуруттунуп келчыдар. Мында ажылдар кидин түлүк.

Чебоксар далайның шөлү 220 муң гектар черни ээлээр. Далай ааңга баар черлерни белеткээринге 380 миллион рубльдиң янзы-бүрү ажылдарын кылыр апаар. Маңаа 11 хоорайны болгаш хоорай чергелиг суурну, 100 ажыг чурттакчылыг черни көжүрер азы аайлай тургузар талазы-биле ажылдарны кылырын чугаалаарга-ла четчир.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Улуг Октябрь бистиң Төрээн чуртувустуң шупту улустарынга политиктиг, социал болгаш национал хосталганы чаалап берген.

Чуваштарның социалистиг күрүне тургузуун, өске-даа совет улустарның-биле бир дөмей, улуг Ленин үндезилээн. 1920 чылдың июнь 24-те ол Россия Федерациязының составынга чуваштарның автономиязының тургустунганының дугайында доктаалга ат салган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ленинчи партияның удуртулгазы-биле, улуг орус болгаш өске-даа улустарның акы-дуңма дузазының ачызында Чувашия сайзыраңгай үлетпүрлүг, механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг, социалистиг утказыг болгаш национал хевирлиг культуралыг республика апарган.

Оон үлетпүрү электриктиг аппараттар болгаш приборлар-биле, челнок чок аргылда станоктары, тракторларның болгаш автомобильдерниң артык кезектери-биле, янзы-бүрү аргаан кылыглар-биле сураглыг. Бо чүүлдерни чурттуң экономиктиг бүгү районнарынче чорудуп, делегейниң 90 ажыг чурттарынче үндүр садыглап турар.

Үлетпүр ажылдакчылары пландан ажыр 20,1 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган, оңгу беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг доосканнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгени 4,3 хуудан 5,2 хуу өскен.

Республикада эки сайзыраан демир-орук болгаш автомобиль транспорту, амгы үениң хем болгаш агаар флоттары бар. Харылзааның болгаш радиотелевизил дамчыдылгазының бүгү хевирлериниң четкизи чыл келген тудум калбарып орар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйы сооңгу он чылда бүгү бүдүрүп турар продукциязының хемчээлин үштүң биринге, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дорттуң үжүнге улгаттырган.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының сайзыралының чамдык чижектерин тоску беш чылдың түңнелдеринден көрүп болур. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турааддаа, республика үлүш өстүрериниң талазы-биле багай эвес көргүзүглерин чедип алган. Тарааның чылда ортумак дүжүдү—бир гектардан-на 18,2 центнер болган. Эрткен чылын ол оон-даа хөй болган—23,6 центнер. Күрүнеге тараа, эът, сүт, дүк, чуурга садарының беш чыл планы ажыр күүсеттинген.

И. П. ПРОКОПЬЕВ,
СЭКП Чуваш обкомунуң бирги секретары

Республика улуг тудуг-монтаж организацияларынга даянган күштүг тудуг баазалыг.

Чүгле тоску беш чылда чүс ажыг бүдүрүлгелер, цехтер, мал тургузар он-он комплекстер ажыглалда кирген. 1976 чылда капитал салыышкынының 384 миллион рубли улус ажыл-агыйынга ажыглаан.

Ленинчи национал политиканы хажык чокка боттандырып келгениниң түңнелинде чуваш чон эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү адырларынга көскү чедиишкиннерни чедип алган. Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже хаара тудар ажылдар колдуунда боттанган, улус ажыл-агыйынга специалистер белеткээриниң системазы тургустунган, оон бажында Чувашияның И. Н. Ульянов аттыг күрүне университеди туруп турар, национал эртем кадрларының болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның улуг отряды бар апарган.

Чувашияның ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг хөгжүлдениң улуг программазын ээш-биле деткип, ону боттандырар дээш бүгү күжүн салып турар. Ол программага дүүштүр республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 41 хуу улгадыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 30 хуудан эвээш эвес өзер. Улуг болгаш харысаалгалыг сорулга болза, бүдүрүлге күчүлерин тургузары болгаш Т-330 деп үлетпүр тракторларын кылырын организастаары, Чебоксарының гидроэлектростанциязының күчүлерин ажыглалга киирери болур.

Оңгу беш чылда республикага электротехника кылыгларын, приборларны болгаш автоматизация херекселдерин кылыры, тракторларга артык кезектер бүдүрүлгезин көвүдедири көрдүнген.

Кодээ ажыл-агыйда база чугула сорулга салдынган: 1980 чылга чедир тараа бүдүрүлгезин, тоску беш чылга деңнээрге, 40 хуу көвүдедир. Ол дээрге тарааның дүжүткүрүн бир гектарга онаагтыр 25—26 центнер чедирери-дир. Тоску беш чылга деңнээрге, эът бүдүрүлгезин 20, сүттүү—25, чуурганы—27 хуу улгадыр ужурлуг. Республиканың кодээ ажыл-агыйының сайзыралы шынар талазы-биле чаа үндезинге даянып. Ол чүл дээрге, бүдүрүлгениң специализациязын болгаш концентрациязын кылып, ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынын чорудуп, ону үлетпүрге үндезилеп боттандырары-дыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының ээлчег чок чедиги сессиязының хүлээп алганы ССРЭ-ниң чаа Конституциязын Чувашияның ажылчы чоннары улуг тооглуг болуушкун кылдыр хүлээп алганнар. Олар ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бистиң улуг чаалап алыышкыннарывыс, күзел-бодалдарывыс, эргелеривис болгаш хүлээлгелеривис кончуг-ла шын бижиттинген-дир деп, чүректиң ханызындан деткип, чугаалап турарлар.

саннар, фактылар

● Чебоксарының машина тудугжулары эң баштайгы челнок чок аргылда станоктарын 1971 чылда кылып үндүргеннер. Ам ЧМЗ маркалыг шак ындыг станоктар бистиң чуртувустуң пес-таавы аргыыр хөй-хөй бүдүрүлгелеринде болгаш Польшаның, Чехословакияның, Венгрияның, Болгарияның, Румынияның, ГДР-ниң, Кубаның бүдүрүлгелеринде ажыглаттынып турар.

● Республика найысылалының кыдыында чаа курорт объектизин —хүнде-ле муң кижини хүлээп алыр бальнеологтуг болгаш малгаш дузазы-биле эмнээр эмнелгени тудуп турар. Ында аржааннарга чоок составтыг минералдыг суглар тывылган.

● Чувашияның И. Н. Ульянов аттыг күрүне университединиң чаа комплекизиниң техниктиг төлевилели бадылаттынган. Кол корпуска дөрт факультет, муң олуттуг хуралдаар зал, 580 муң том чедир номнар шыгжаар черлиг библиотека турар. Саналга тевү болгаш лабораториялар база маңаа тургустунар.

ЧУРУКТАРДА: Янтиков районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи республиканың ыр байырлалында оюн көргүзүп тур. (Үстүнде).

Чувашияның найысылалы Чебоксары хоорайның соңгу-барыын талазында чаа чурттага бажыңнары.

Г. ЗИНЬКОВТУҢ тырттырган чуруктары.

ДАШТЫКЫДА

АНГЛИ КОММУНИСТЕРНИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

ЛОНДОН. Партияның өйү келген сорулгаларын болгаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, социализм дээш демиселге партияның стратегиязын чугаалажып көрүп турар Великобританияның Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXXV съездизи ында ажылын үргүлчүлеп турар.

СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары эш Д. А. Кунаевтиң чугаазын делегаттар капчаар-даа аажок улуг соруургал-биле дыңнаан. Совет Эвилелиниң коммунистеринден, СЭКП-ниң удуртулгазындан болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодундан чүректиң ханызындан байыр чедириишкинни ол съездиниң делегаттарынга дамчыткан.

ССРЭ биле Великобританияның аразында эки, чаагай харылзааларны СЭКП-ниң удуртулгазы, Совет чазак делегей чавырлыышкынының эң чугула звеноларының бирээзи деп санап турарын Кунаев онзалап демдеглээн. Бистиң ол туружувус эштер Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Громыконуң Великобританияның даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга херектериниң талазы-биле министри Д. Оуэн-биле Москвага кылган чугаалажыышкыннарынга тодаргай илерээн. Совет-англи харылзаалар бистиң улустарывыстың иштики эрге-ажыынга, чер кырынга тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга хөгжээн турарын совет удуртуга улуг ужурдуглуг деп көрүп келген болгаш көрүп турар деп, СЭКП-ниң делегациязының баштыңы чугаалаан.

Тайбыңның эрге-ажыктарынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Далайлар, океаннар дүвүнге болгаш оларның чер иштинге ядролуг чепсекти база массалыг узуткаашкынның чепсээнин өске-даа хевирлерин тургузарын хоругдаар дугайында керээни чүүлдүгжүнүп көрген резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының бирги комитеди хүлээп алган. 19 күрүнениң, оон иштинде ССРЭ-ниң, Болгарияның, ГДР-ниң, МАР-ның, Польшаның, Гананың, Индияның, Англияның, АКШ-тың болгаш Японияның кады киирген резолюциязында ол керээ болза «далайлар, океаннар дүвүн болгаш оларның чер иштиң чепсекти эндере бүдүрериниң кадызындан чайладырының оруунга базым болур» деп бүзүрелди илереткен.

Резолюция бүгү күрүнелерни, эң ылангыя ядролуг чепсектиг азы массалыг узуткаашкынның чепсээнин өске-даа хевирлери бар күрүнелерни айыткан керээни күштүг болдуруп бадылаарынче азы аңаа каттыжарынче кыйгырган.

Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсектиң дугайында резолюцияны комитет база чүүлдүг деп көрген. Ында «делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны делегейниң дээштиг контролю-биле чепсекти бүгү-ниитизи болгаш долузу-биле дүжүрериңче угланган дееңилгениң чедип алырынга арганы бээр» деп бүзүрелди илереткен.

Резолюция бактериологтуг (биологтуг) болгаш хоранныг чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерин база чыып мөөңнээрин хоругдаар болгаш оларны чок кылыр дугайында дугуржулганы эки деп үнелеп көрген. Ол дугуржулга болза «чооку келир үеде химиктиг чепсектиң бүгү хевирлериң ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш оон курлавырларын чыып мөөңнээрин хоругдаар болгаш бүгү күрүнелерниң чепсеглеништиринден хураар дугайында дугуржулганы чедип алырынга чугула базым болур» деп ол документиде демдеглээн.

«Акахата» Японияның Компартиязының херектеринге Пекинниң киржип турарының дугайында

ТОКИО. (СЭТА). Сөөлгү он чылдың дургузунда Японияның Компартиязының херектеринге Пекинниң холгаарлап киржип турарының дугайында хөй санныг фактыларны киирип турар чүүлдү ЯКП-ниң органы «Акахата» солун парлап үндүрген.

ККП-ниң XI съездизинге чүүлдүг деп көрген политиктиг илеткелде Кыдат «кажан-даа өске чурттарның иштики херектеринге киришпейн келген» деп чугаалааның фактызы бисти чүнүң-даа мурнунда кайгаткан деп, солун бижээн. Херек кырында бүгү чүүлдер оон өске бооп турар. Японияның Компартиязы болгаш демократтыг шимчээшкинни кыдат удуртулганың чөптүг эвес холгаарлаашкынынга база халдаашкыннарынга үргүлчү таваржып келген.

ККП-ниң XI съездизиниң соонда кыдат удуртулга Японияның Компартиязының херектеринге холгаарлаап киржирин болгаш халдаарын күштелдире берген деп, ол чүүлде онзалап демдеглээн. ЯКП-ге хамаарыштыр Пекинниң туружу АКШ-тың болгаш Японияның реакцылыг күштери-биле чоокшулажырынче угланган оон хөделиишкиннери-биле шуут ылгалдыг... «Кол дайзын Совет Эвилели болур» дээр дугайында лозуңну ыдып үндүргеш, кыдат удуртулга япон-америк шериг эвилелин, япон милитаризмниң катап тургустунуп турарын буруу шаварып сонсатпан. Японияның туская догуннаан чоруун кошкадып турар, Азияда тайбыңга кыжанып турар, япон милитаризмни катап тургузарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзин идепкейлиг-биле деткииринин туружун ол ээлей берген. Япон милитаризмге болгаш Японияның реакцылыг күштеринге хамаарыштыр Пекинниң мурнунда үнелээшкинни база туружу япон-америк шериг эвилелин мактаарының теориязын деткииринин туружунче шилчий берген.

Үр үениң дургузунда кыдат удуртулга Японияның революстуг шимчээшкининге «Мао Цзэ-дунның идеяларын» албадаарын болгаш ЯКП-ниң херектеринге ажыы-биле холгаарлап киржирин оралдажып келген деп, «Акахата» айыткан. Оон-биле кады, Пекинниң бодап турары-биле алырга, ол холгаарлаашкынны агартып турар эң шыңгыы барымдаа болза, «Мао Цзэ-дунның идеяларын» үндезиничидеринге база оларны Японияның революстуг шимчээшкининге албадаарынга ЯКП-ниң удурланып турарының дугайында барымдаа болур. Оон-биле холбаштыр кыдат удуртулганың ЯКП-ниң херектеринге холгаарлаашкынын «Японияның революстуг шимчээшкинниң идеологиязы талазы-биле чагырып алыр дээн улуг күрүнезирек оралдажыышкынын», «Японияның революстуг болгаш демократтыг шимчээшкиниң бодунуң кызыгаар чок тергиидели тургузуп алырынче угланган колониалисчи улуг күрүнезирек чорук» болгаш алызы-биле алырга, «улуг күрүнезирек тергиидекчи чоруктуң илерээшкини» кылдыр «Акахата» тодараткан.

Бо бүгү чорук болза, «кыдат хевирниң революциязының аргаларын бүгү чурттарга хевир база үлегер кылдыр өске чурттарның революстуг шимчээшкиннерин хүлээп алырынче албадаарын оралдажып турар, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге бодун шиитпирлекчи кылдыр санап турар Кыдаттың улуургак, улуг күрүнезирек туружунуң херечилели» болур деп, солун онзалап айыткан.

Партиялар аразының харылзааларының нормаларын кыдат удуртулганың каржызы-биле үреп турарының хөй санныг фактыларының дугайын бистиң партиявыс уткайн турар деп, «Акахата» онзалап демдеглээн. Улуг күрүнезирек холгаарлаашкынны боттандырып чорудуп турары эртемниг социализмге болгаш коммунизмге кандыг-даа хамаарылга чок. Ол чурттуң удуртулгазының сөөлгү он чылдың дургузунда болдурганы Кыдатка корум-чурум чок чоруктарның үезинде кыдат революцияның деңнигелиг болгаш революстуг чаңчылдарын чок кылган. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининге болдунмас хоойлуга удур хөделиишкиннерин кыдат удуртулга кылып кел-

Чөңгээлээшкиннер үргүлчүлевишаан

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республикага удур боо-чепсектиг чөңгээлээшкиннерин расисчи Мурнуу-Африка Республика үргүлчүлевишаан. Оон шериглериниң эжелеп алганы Намибияның девискээринден ол күрүне Анголаның кызыгаарларын үргүлчү үреп келген. Ол дугайын АУР-нуң Камгалал министерствозунуң ында негтереткен медеглелинде айыткан.

Медеглелде Мурнуу-Африка Республиканың сөөлгү үш ай дургузунда кылып келген халдакчы хөделиишкиннериниң делгеренгей даңзызын киирген. Оларның аразында АУР-нуң агаар делгемин үреп турганы, Анголаның тайбың кодээ суурларын бомбалааны болгаш артиллерия-биле боолааны, кызыгаар шериглериниң туруштарынче халдаашкыннар бар.

АУР-нуң Камгалал министерствозунуң аңаа кылган парлалга конференциязынга журналистерге УНИТА-ның чарлыкчы бөлүүнүң дээрбечилеринден ФАПЛА-ның дайынчыларының хураап алганы НАТО-нуң агрессчы блогунуң кежигүннери чурттарга, а ол ышкаш расисчи Мурнуу-Африка Республикага болгаш Кыдатка бүдүрүп үндүрген боо-чепсектерни, минометтарны, базукаларны, бомбаларны болгаш гранаталарны көргүскен.

Ангола өскерликчилериниң ол организациязынга даштыкы реакцияның көргүзүп турар деткимчезин боо-чепсек бээр-биле кызыгаарлаттынмайн турар. УНИТА-ның дээрбечи бөлүктери Мурнуу Африка Республикадан келген «дуржулгалыг инструкторларның» удуртулгазы-биле Намибияда шериг баазаларынга шериг-диверсия белеткелин эртип турар. Оларны Анголаның девискээринче чорударын Мурнуу-Африка Республикадан келген «туская эртемниглер» база удуртуп турар деп, Куандо-Кубанго можуга ФАПЛА-ның дайынчыларының тудуп алганы, УНИТА-ның отрядтарының бирээзиниң баштыңы И. Виейра парлалга конференциязынга чугаалаан.

Анголаның девискээринге УНИТА-ның өлүрүкчүлериниң болгаш оларның мурнуу-африканчы камгалакчыларының ээрээтапсыг үүлгедиишкиннериниң документалдыг херечилерин журналистерге көргүскен.

Делегей империализминиң болгаш иштикиниң реакциязының күштери ангола улустуң революстуг чаалап алыышкыннарын кошкадыр болгаш улусчу эрге-чагырганы чок кылыр дээш оралдажыышкыннарын соксатпайн турар дээр дугайын парлалга конференциязынга көргүскен фактылар херечилээн. Ынчалза-даа ол бүгү чимээниишкиннер бууралп дүжер. Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиниң болгаш АУР-нуң чазааның чорудуп турары социал-экономиктиг хапы чайрлыгаларының программазын чурттуң чонунуң хөй кезии деткип турар.

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

СЕКЦИЯЛАРГА ДАЯНЫР

Онгу беш чылдың планныг онаалдазын күүседиринче херээженнерни мобилизаставышаан, оларның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды бистиң Ак-Даш салбырында херээженнер чөвүлели идепкейжиткен. Ажыл планын квартал санында тургузуп, аңаа үндезилеп ажылдап келдивис. Чөвүлелдиң хуралдары ай санында эртер. Херээженнерни совхоз бүдүрүлгезинге хаара тудары, хөй-нити ажылынга киириштирери, суур чаагайжыдылгазы, элээди уруглар ортузунга кижизидилге ажылы, культурлуг чуртталга айтырыы, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын экижидери, арагалаашкынга удур демисел чергелиг чугула айтырыгларны шиитпирлеп турар бис.

Чөвүлел дөрт секциялыг. Оларны эң идепкейлиг херээженнер удуртуп турар. Бүдүрүлге сектору (удуртукчузу Д. Ондар) ажыл-биле долу хандыртынмаан ийикпе, ажылдавайн турар херээженнерни совхоз бүдүрүлгезинче хаара тударын организастаан. Амгы үеде Ак-Даш суурда чыдагаан чокка совхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар херээженнер чок.

Суурувустуң чурттакчыларының күш-ажылга, хөй-нити ажылынга чүткүлү улуг. Чамдык ийи-чаңгыс кижилерниң талазындан ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас таварылгалар тургулаар. Херээженнер чөвүлели ындыг херээженнер-биле беседалажып, шынгыы сайгарып көрүп турар. Ындыгларны учётка алгаш, амыдырал-чуртталгазын сонуурган, уругларының кижизидилгезин хайгааралга алган. Ооң түңнелинде багай аажы-чаңындан адырлып, төлептиин көргүзе берген чамдык ада-иелер бар.

Культура массалыг ажыл сектору (удуртукчузу С. Монгуш) — чөвүлелдиң кол даянныр күжү. Хөй-нити организациялары-биле кады бо чылын «Кижиниң чаражы чүдел?», «Ынакшылды үнелеп билир сен бе?» деп диспуттарны, В. Закруткинниң «Авыралдыг ие» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген.

Агитквартиралар — чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылының таарымчалыг төптери. Бистиң суурда беш агитквартира бар. Олар аразында социалистиг чарыштыг, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге чыл бүрүде киржип келген. Шилиттинген номерлерден программа тургускаш, чонга солун концертти көргүскен.

Херээженнер чөвүлели школаның башкылар коллективи-биле, төрелдер комитеди-биле харылзаалыг ажылдап келгенинден школачы уругларның өөредилгеге хандыкшылы бедиир, кижизидилге ажылы экижээн. Ылаңгыя «кижизидерни берге» дижир уруглар-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге тургускан.

Салбыр баштаар черниң конторазының бир өрээлинде херээженнер чөвүлелиниң булуңун дерээн. Ында ооң ажыл планын, социалистиг хүлээлгезин аскан. «Иениң үнү» хана солун доктаамал үнүп турар. Аңаа активчилерниң ажыл-херээн, мурнакчы дуржулганы чырыдып, четпестерин бижип, илередип турар.

Бисте массалыг кежээлерни үргүлчү организастап келген. Ылаңгыя тыва улустуң чаагай чаңчылдарын аныяктар ортузунга пропагандалап турарывыс оларның сонуургалын хөйнүктүрген. «Өгбелерниң эки чаңчылдары» деп кежээни чоокта чаа эрттирдивис. Аңаа хол-биле аргып, даарап, каастаан чүүлдерни, аъш-чемниң дээжилерин делгээн. Херээженнерниң өстүрген ногааларын, чечектерин чон база сонуургаан.

Мурнакчылар-биле ужуражылгаларны каш удаа эрттирген бис. Төрүүр чүс хойдан-на 91—96 хураган алган малчыннар И. Ховалыг, „Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады И. Делгер олар-биле ужуражылганы солун эрттирген.

Херээженнер чөвүлели шеф организаставаш, ниитиниң малынга 5 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеш, ону 15 тоннага күүсеткен.

Чөвүлелдиң ажылында чамдык чүүлдерни чогуур деңнелге чедир шиитпирлээри негеттинип турар. Салбырда арагалаар, уруг-дарыының кижизидилгезиниң талазы-биле четпес, хөй-нити ажылынга идепкей чок ийи-чаңгыс херээженнер ам-даа бар. Оларның-биле ажылывыста четпестерни миннир апаар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга дузавыстың четпезинден өөредилгези кошкак, сагылга-чуруму багай өөреникчилер база бар. Малчын херээженнер ортузунга өг-бүлениң бедик культуразы дээш ажылды улам экижидери негеттинип турар. Малчыннарның үлетпүр барааннарынга херегленин Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязы чедир хандырбайн турар. Малчыннар брезент, хевис, чадыг, өске-даа ховар барааннар чагыырга, автолавкаларның чолаачы-садыгжылары ону тоомчага албас чоруктар бар.

Үстүнде кылып чоруткан ажылдарны Улуг Октябрьның юбилейинге алдаржыткан бис. Ону моон-даа соңгаар улам байыдып, чөвүлел чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар.

Ч. ШОЖАЛ.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырында херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

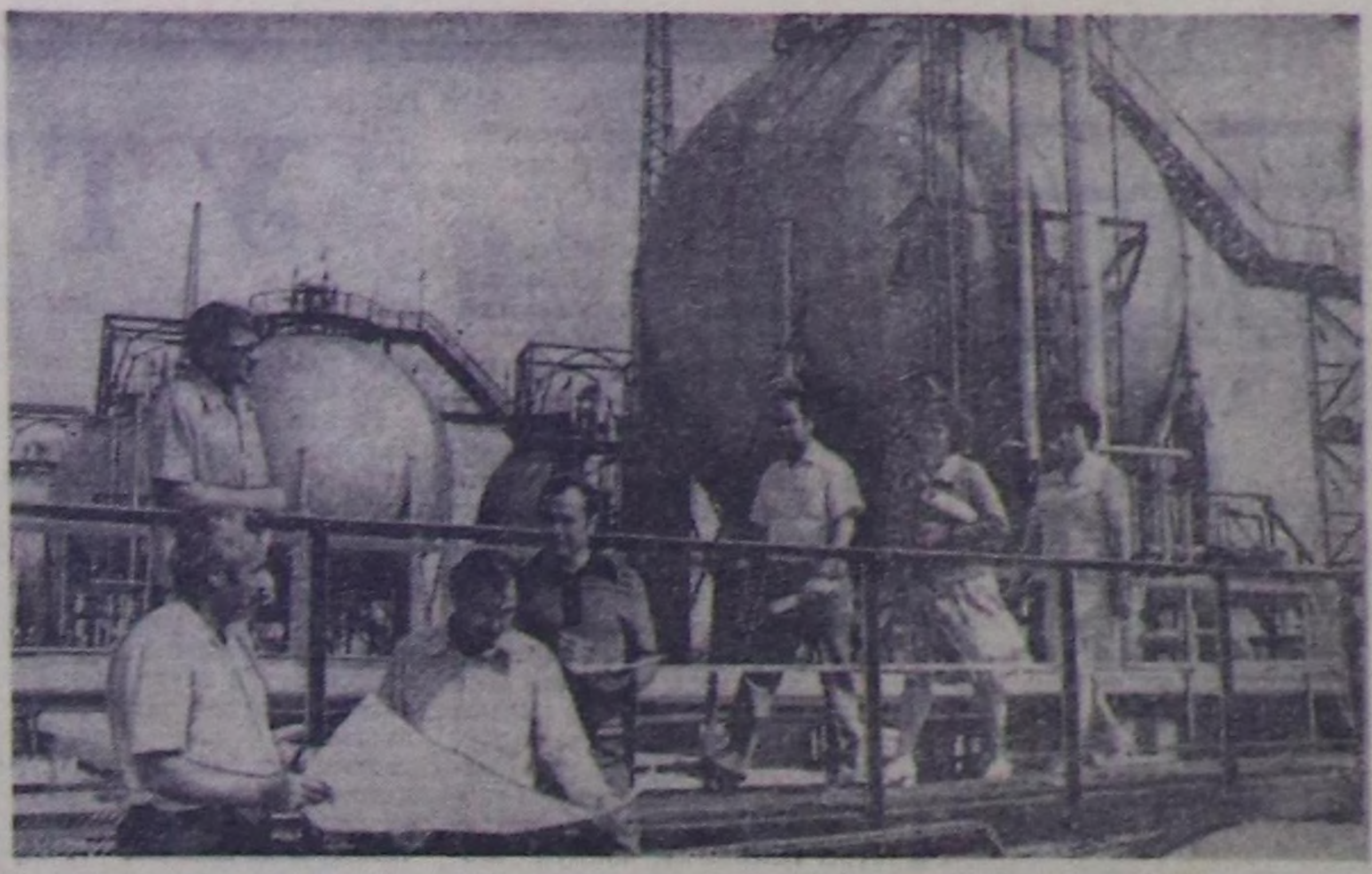

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Сумгаиттиң синтетиктиг каучук заводунда бүдүрүлге чөвүлел хуралы идепкейлиг ажылдап турар. Ооң составында бүдүрүлгениң чаартыкчылары, социалистиг чарыштың мурнакчылары, бүдүрүлге болгаш экономика албан черлериниң төлээлекчилери кирген. Ол чөвүлел хурал күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, чаа техниканы болгаш технологтуг чорудулгаларны нептередириниң, бойдусту камгалаарының, заводтуң перспективтиг хөгжүлдезиниң айтырыгларын чугаалажып көрүп турар. Амгы үеде ол чөвүлел хуралдың кежигүннери бүдүрүлге черин чаартып тургузарының талазы-биле сүмелерин ажылдап кыла берген. Ону боттандырып чоруткан соонда он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир продукция бүдүрүп үндүрери үш катап улгадыр.

ЧУРУКТА: чөвүлел хуралдың кежигүннериниң чиг-эттиң чаа шыгжамырын ажыглалга киирериниң мурнунда көрүп турары. Солагай талазындан оң талазынче: Ю. Золотухин, А. Шейдаев, И. Зейналов, чөвүлел хуралдың даргазы М. Агаев, А. Бабаев ,Р. Елизарова, В. Крашенникова олар.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаzы).

СӨЗҮВҮС ЭЭЛЕДИВИС

Тараа эң-не үнелиг байлак. Ол хөй болган тудум-на чурттуң экономиказы быжыгар, чоннуң амыдыралы экижиир. Ону өстүрүп алырынга дыка хөй тускай эртемниг, янзы-бүрү мергежилдиг кижилерниң күш-ажылы кирип турар. 1950 чылдан бээр механизатор болуп ажылдап келдим, эрткен чылдарның дургузунда тарааны тарыыр, ажаар херекке шыдаар шаам-биле киржип, мурнакчыларның бирээзинге санадып келдим. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери база дүжүт ажаап алыышкынынга эки ажылдааны дээш 1973 чылда Ленин орденни меңээ тывыскан. Чазактың дээди шаңналы мени күш-ажылче улам сорук киирген.

Чер ажылының культуразын бедидер сорулганы бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери салгаш, ону боттандырар тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ында дүжүттү бедидеринче угланган янзы-бүрү чүүлдер кирип турар. Ол болза тарылга ээлчештирилгези, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгери, черни ажылдап кылырын экижидери болгаш оон-даа өске чүүлдер-дир. Айыттынган агротехниктиг хемчеглерни күүседир дээш совхозтуң механизаторлары бо чылын элээн кызымак ажылдаан. Ол багай эвес түңнелдерни ам чугаалаары өөрүнчүг-дүр.

Совхоз план ёзугаар тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 12 центнер дүжүттү алыр тургаш, 14 центнер хирени ажаап алган. Бистиң ажылагый күрүне шыгжамырынче 2130 тонна эки шынарлыг тарааны киирген. Үрезинге болгаш мал чеминге херегләэр тарааны четчири-биле уруп алган.

Тарааны кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр дээш комбайнерлер шалыпчы ажылдааннар. Комбайнер И. Тимашков 579 гектар тарааны кестиргеш, социалистиг чарышка бирги черни ээлээш, хүндүлел бижик-биле кады 400 рубльдиң акша шаңналын алган. Н. Рымарев ийиги, И. Кунаев үшкү чергениң шаңналдарынга төлептиг болганнар.

Бистиң совхозтуң тараажылары чурттуң юбилейинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээн сөзүн ээлеп шыдаан. Амгы үеде онгу беш чылдың үшкү чылында чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп турар бис.

Н. ОВЧАРОВ,

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң механизатору, Ленин орденниң эдилекчизи.

Политөөредилге

ШИИТПИРЛЭЭН СООНДА...

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Сесерлиг салбырының сес чыл школазының башкылар коллективи чаа Конституцияның эге, чүүл бүрүзүн деткип, өөренип турар. Башкылар бо чылгы политөөредилгезиниң баштайгы кичээлдеринге шынгыы белеткенген. Бистиң үениң чугула тоогулуг документилери болур СЭКП ТК-ның октябрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан байырлыг хуралдың материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелин олар өөренип кирипкеннер.

Пропагандист, тоогу башкызы Т. Д. Иргит ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин башкыларга делгеренгейи-биле таныштырган. Конституция төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көрүүшкүнү болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязының ажылы бүгү улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткенин ол демдеглээн.

— Совет кижи бүгүдезиниң хостуг эргезин, аас-кежиин магадылап турар ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы — бистиң амыдыралывыста база бир тоогулуг болуушкун. Ону ханы кичээнгейлиг өөренип, чугаалажып турары коллектив бүрүзүн улам сорук киирип турар. Бистер, башкылар, аңаа база сорук киирген ажылдап турар-дыр бис. Бистиң мурнувуста кол сорулга болза, тоогу база өске-даа кичээлдерге, кичээлден дашкаар ажылдар үезинде партияның ажыл-чорудулгазын, ооң удуртукчу ролюн, сайзыраңгай социализм күрүнезиниң Үндезин Хоойлузун өөреникчи бүрүзүнге чедирери болур. Ону бир дугаарында, кичээл бүрүзүнге чедип алыр ужурлуг бис — деп, школада башкыларның комсомол эге организациязының секретары, орус дыл болгаш литература башкызы П. В. Рябцева чугаалаан.

Кичээлдиң дыңнакчылары Үндезин Хоойлуда кирген чүүл, эге бүрүзүн чүүлдүгзүнүп, ооң ылаңгыя 45, 66 дугаар чүүлдеринге доктаап, ону онзалап демдеглээн. Аңаа хамаарыштыр өөреникчилерниң идей-политиктиг, күш-ажыл, интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле кылза чогуур ажылдарын башкылар тодарадып чугаалашкан.

— Чаа Конституция школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга чугула черни ээлээр. Ынчангаш ажыл планнарын эде көөрү чугула. Бистиң ажылывыска улуг дузаны салбырда комсомол организациязы, партком чедирип келген болгай. Ол харылзааны ам-даа быжыглаар бис. Салбырда мурнакчы ажылдыг малчыннарның саны эвээш эвес. Олар бистиң өөреникчилеривистиң ада-иелери — мурнакчылар-дыр. Бүдүрүлгениң мурнакчылары, кодээ ажыл-агыйының специалистери, мурнакчы малчыннар-биле ужуражып, өөредилгениң амыдырал, бүдүрүлге-биле харылзаалыг болурун чедип алыр. А башкылар, бистер, салбырның ажыл-ишчилерин школаның ажыл-чорудулгазы, сорулгалары-биле таныштырар ужурлуг бис. Ада-иелер-биле ажылывыс база улуг — деп, школаның директору, коммунист К. М. Норбу-Доржу айыткан.

— Уругларны социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр кижизидери бистиң ажылывыстың кол сорулгазы ол — деп, школаның өөредилге эргелекчизи З. О. Иргит чугаалаан. — Оларны ниитилелге ажыктыг кижилер кылдыр кижизидери школаның чугула херээ. Школада бо хүннерде янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдап турар. Өөреникчилер ында хаара туттунган. Ынчалза-даа бо талазы-биле дарый шиитпирлезе чугула айтырыглар бар...

Школада биология башкызы К. А. Хертек сөс ап, чүве чугаалааш, аныяктарны чуртунуң ёзулуг төлептиг ээлери кылдыр кижизидери чугула деп чугаалаан. — Чаа Конституцияда социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаары чугула черни ээлеп турар болгай. Ынчангаш бир кичээлди ол айтырыгже угландырар бодап турар мен...

Политөөредилгениң дыңнакчылары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле таныжып, школаның мурнунда салдынган сорулгаларын оон-биле холбаштырып чугаалашкан. Ооң кижизидилге ажылынга кол черни ээлээрин демдеглээннер.

— Совет улус чуртунуң Үндезин Хоойлузунуң ёзулуг тургузукчулары болган-дыр... Бо тоогулуг документиниң удуртулгазы-биле ажылдап, чурттаар бис — деп, школаның күш-культура башкызы С. С-Х. Монгуш кичээлди түңнеп чугаалаан.

Школаның башкылар коллективиниң ажыл-херээ-биле таныжып, дараазында түңнелге келдим: найыралдыг, ажылынга бердинген кижилерлиг бо коллектив мурнунда салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседип, эчизинге чедирер.

В. КУУЛАР.

ДЕКАБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Мөңгүн-Тайга районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ССРЭ-ниң чаа Конституциязын таныжып көргеш, аңаа сорук кирип, мурнунда алган хүлээлгелерин эде көрүп, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

Амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннары 10 айларның планын ажыр күүсеткен. 10 муң 905 рубльдиң продукциязын бүдүрүп, саарар тургаш, 12 муң рубльге сайгарып; онаалдазын 110 хуу кылдыр күүсеткен. Ооң иштинде хеп даарар цех планын 128 хуу, идик септээр цех 116,3 хуу, эт-херексел септээр цех 125,3 хуу күүсеткен. Комбинаттың ажылчыннары 11 айларның планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүдүүзүнде күүседир хүлээлгени алгаш, ол хүлээлгезин ноябрь 1-де 102 хуу күүседипкен.

Коллектив бо хүннерде декабрьның үлүүнде кирген, шудургу ажылдап, онгу беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринге боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Комбинаттың ажылчыннарында алган социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип, бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидип, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип турарларның саны өзүп турар. Хеп даараар цехтиң дааракчызы Клара Салчаковна Хертек 1978 чылдың үлүүнде, идик септээр цехтиң ажылчыны Мөңге Сюрюңович Донгак 11 айларның онаалдазын ажыр күүсеткеш, ам декабрьның үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш мастер-быжыкчылар Лина Серен, Антонина Мандыычы оларның планныг онаалдаларны күүседиринге киирген үлүү улуг.

Д. КУУЛАР.

УЛАМ ЭКИЖИИР

Эрзин райпозунуң коллективи онгу беш чылдың ийиги чылының эрткен айларының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, кызымак ажылдаан. Бо ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылының эгезинден тура райпонуң коллективи садыглаашкынның дешпилгелиг аргазын ажыглап, ооң культуразын бедидип тургаш, чоннуң бараанга негелде-хереглелин долузу-биле хандырарын чедип алырынче кол кичээнгейни угландырган. Райпонуң бүгү садыгжыларының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып эгелээн үеден бээр улам бедээн. Ылаңгыя чурттуң Үндезин Хоойлузун хүлээп алганы база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок чедиги сессиязының шиитпирлери райпонуң садыг ажылдакчыларын улам сорук киирип, чаа күштү немээн.

Эрткен айларның бараан саарылгазының планын райпонуң магазиннери тус-тузунда эки көргүзүглерлиг дооскан. Мөрен суурнуң магазини эрткен айларның планныг онаалдазын 102,4 хуу, Нарын суурнуң аъш-чем магазини — 103,1, Бай-Дагның — 101,9, Эрзин суурнуң ном магазини планныг даалгазын 107,6 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунче кирген.

Райпонуң магазиннериниң, столоваяларының болгаш склад черлериниң аразында социалистиг чарышты калбарткан. Коллективтерниң социалистиг хүлээлгелерин көскү кылдыр бижиглээш, аскылаан. Чарыштың түңнелин коллективтерге ай санында үндүрүп турар.

Райпонуң коллективинде мурнакчыларның саны хөй. Эрзин суурнуң үлетпүр бараанарының магазининиң садыгжылары Р. Баазай, И. Артаа, аъш-чем магазининиң садыгжызы А. Ондар, Нарын ортумак школазының буфединиң эргелекчизи К. Откун, садыгжылар Н. Хорлуу, Т. Аракчаа ышкаш мурнакчылар эвээш эвес. Үстүнде ады кирген садыгжылар кызымак, ак сеткилдиг ажылы-биле өскелерге үлегер болуп турар. Ынчангаш оларга коллектив чоргаарланыр. Садыгжыларның кол ээзин коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары тургузуп турар. Коллективтиң аныяктары хоочуннардан чыда калбайн база эки көргүзүглерлиг ажылдап турар. Аныяк садыгжылар А. Ондар, А. Боодай, автолавка чолаачызы К. Самдан, склад ажылдакчызы У. Бичө-оол олар кызымак ажылдап, байырлал бүдүүзүнде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чаалап алганнар.

Райпонуң коллективи бо хүннерде онгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседир сорулга-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чонга бараан болурунуң культуразын экижидип, улам күженишкиниг ажылдап турар.

А. ТАВА.

ПЛАНДАН АЖЫР

Республиканың электри четкилериниң коллективи Улуг Октябрьның юбилейин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Энергетиктер алдарлыг юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, мурнакчыларның одуруунга чоруп келген.

Эрткен 10 айларда электри энергиязын бүдүрериниң планы 103,8 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 1643 муң квт-шак электри энергиязын республиканың улус ажыл-агыйы алган. Ол дээрге энергетиктер 10 айларның планныг онаалдаларын 10 хонук бурунгаар күүсеткени болур.

Ниити продукция бүдүрери пландан ажыр 58 муң рубльге күүсеттинген болгаш 6137 гкал чылыг энергиязы планда көрдүнген деңнелинден ажыр бердинген.

Энергетиктер мындыг чедиишкиннерни чедип алырынга салбырлар, цехтер, бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыш дузалаан. Доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар бистиң коллективте хөй. Оларга бүгү коллектив чоргаарланыр. Магистральдыг четкилер районунуң коллективи (начальниги С. Сараев), Кызыл ЦЭС-тиң электри цеги (улуг мастери Ю. Сырков) социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Эрткен улуг байырлалдың бүдүүзүнде электри четкилериниң хүндүлел дептеринче Кызыл ЦЭС-тиң турбина кезээнде улуг машинист Василий Сергеевич Ярославов, № 3 үлекчи четкилер районунуң электромонтёру Иван Николаевич Золотухин оларның аттарын киир бижээн. Мурнакчылар: слесарь Николай Иванович Коптевтин, үлекчи четкилер девискээриниң начальниги Петр Филимонович Чистобаевтиң хөрек чуруктары бүдүрүлгениң Хүндүлел самбыразында кирген.

Дөртку кварталдың планын чедиишкинниг күүседир дээш республиканың энергетиктери улам күженишкиниг ажылдап турар.

О. ИЗМАЙЛОВА,

электри четкилеринде план килдизиниң начальниги.

ХООЧУННУҢ ЧОРГААРАЛЫ

Таңды сынының эдектеринде чаттылган Бай-Хаак суурнуң эзимче талазында, мырыңай-ла арга кыдыында бажың бо-ла болгай. Күс дүжүп, бүрүлер хадый берзе-даа, бо бичежек бажыңны долгандыр тараап чодураалар, ранеткалар болгаш өске-даа ыяштар ону бүргеп алган турлар.

— Силерниң бажыңыңарны тывары берге-дир. Арга-арыг ажылдакчызының бажыңы ыяштар-биле бүргеттинген болур-дур аа — деп, бажыңның ээзи, тырың мага-боттуг, кирбей кара салдыг, чугаакыр эш-биле ооң ажыл-ижиниң дугайында хөөрежип эгеледивис.

— Мээң өскен, төрээн-не черим бо ийин, тыва кижи-ле болгай мен. Ажыл-ижим, амыдыралым Бай-Хаак суур-биле тудуш холбаалыг. Долгандыр көрүңер даан: арга-арыг, Таңды сыны ам хар-биле шыттынып эгелээни бо-дур. Чараш-ла, аа! — деп бойдуска ынак чоруунче бисти чайгаар-ла хаара туда берди.

Василий Иващенконуң фронтучу, ажыл-ишчи оруу-биле каксы-даа болза, таныжа каантаалыңар.

15 хар четкижеге чедир Таңды кожуунунга янзы-бүрү ажылдарга ажылдап, аар күш-ажылдың бергелерин ол көрүп, ону шыдажып, ажып эрткен-даа. 1933 чылда Кызылга кээп, типографияга ажылдай берген.

— Ынчаарда электри-биле ажылдаар машиналар бар эвес. Улуг демир дугуйларны хол-биле дескиндир долгап тургаш, парлаар чүве болгай. Ол берге ажылга чыл чедир ажылдадым. Ажылдың бергезинден мени өске ажылче шилчиткен, ынчаарда 15 хар чаа чедип турган мен — деп, Василий Максимович ам сактып чугаалап олурар.

Солуннар, номнар парлаар хуулгаазын ажыл аныяк оолдуң сеткил-сагыжынга таарышканындан үр болбаанда-ла ынак ажылынга ол катап кирген. Парлаар цехке өөреникчилеп эгелээш, 1941 чылга чедир парлакчылап ажылдаан. Полиграфистиң мергежилин шиңгээдип ап, аңаа чаңчыгып, эш-өөрүнүң, коллективиниң макталын ол чаалап ап эгелеп чорда, Саян артындан коргунчуг медээ келген: Совет Эвилелинче фашистиг Германия халдаан. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн.

Социалистиг Ада-чуртун камгалажыры-биле Василий Иващенко эш-өөрү-биле кады фронтуже аъттаныпкан. Оон өөредилге полугун доозуп, Сибирь чурттугларның дайынчы бригадазы-биле дайынның берге болгаш узун оруун ол эрткен. Фашистер-биле тулчуушкунга каш удаа балыглангаш, сегээп доораан-на сержант В. Иващенко улаштырла дайылдажып кирипкен турган. Ол-ла чылдарда полк школазын доозуп, бичии командир апарган.

Бир-ле катап изиг тулчуушкун соонда, Василий Иващенкону штабче келдирген. Оон эгелээш-ле дивизияның солунунга ол ажылдап, шериг типографиязының начальниганге чедир ажылдаан. Ол ажылынга элээн каш чыл ажылдааш, коммунист Василий Максимович Иващенко өскен, төрээн Тывазынче халажып чаныпкан.

Тайбың иштиң кайы-даа участогунга коммунист В. Иващенко төлептиг ажылдап, чоннуң идегелин, бүзүрелин чаалап алган. Областың партия школазын дооскан соонда, Василий Максимович Бии-Хемниң район солунунуң редакциязынга секретарьлап, СЭКП райкомунга инструкторлап, ДОСААФ-тың район комитединиң даргалап, оон-даа өске харысалгалыг ажылдарга ажылдап чораан.

Дайынның кеми — дайзынның хоран октарының балыы дайзынны тиилеп үнген маадырларывыстың кадыкшылынга улуг хораны чедирген. Дайынның хоочуну Василий Максимовичиниң хоочураан балыглары ол чылдарны сагындырып, ооң ажылдаарынга бергелерни таварыштырып келген. Ынчалза-даа дайынның чалбыыжынга каңналган совет солдаттарның бирээзи В. Иващенконуң тура-соруу оон-даа быжыг болган.

1970 чылдан эгелеп Таңдының ыяш ажыл-агыйында ол ажылдап турар. Ажыл-ишчи, негелделиг коммунист коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, ол бүдүрүлгениң мурнакчы ажылдыг кижилериниң бирээзи апарган. Василий Максимович Иващенконуң хөрек чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында аскан.

— Амыдырал магалыг-дыр. Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың совет кижилерниң чаагай чоруунче ада сагыш салыышкынынга өөрүп четтиришкинни илередир ындыг сөстерни тывары берге-дир. ССР Эвилелиниң чаа Үндезин Хоойлузун чоокта чаа хүлээп алдывыс. Ол дээрге алдындан артык алдын, чырыктан артык чырык-тыр. Аңаа чоргаарланып, йөрээлдиң дээди сөстерин бараалгадып чор бис — деп, дайынның болгаш тайбың иштиң хоочуну чугаалай-дыр.

Чурттуң арга-арыг хоойлужудулгазының дугайында дүрүмнү улуг лесничий, коллективте партия эге организациязының секретары В. Иващенко чурттакчы чонга, школачыларга таныштырып, чоннуң хөреңгизи — бойдус байлаан хумагалыг ажыглаар, ону улам өстүрер талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп турар. Школада тургустунган лесничествонуң ажылын улам экижидип, арга-арыгны камгалаарынче угланган хөй ажылдарны кылып эгелээриниң хемчеглерин бүдүрүлгениң дирекциязы, ында партия, комсомол организациялары ажылдап кылган.

— Василий Максимович Иващенко бистиң коллективте эң хүндүткелдиг, төлептиг кижилерниң бирээзи. Бүдүрүлгеде партия организациязын ол каш чыл улаштыр удуртуп келди. Дүүн чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер Василий Максимовичини база катап секретарьга соңгуп алдывыс — деп, бүдүрүлгениң директору И. А. Романенко биске чоргаарал-биле чугаалай-дыр.

Дайынга-даа, ажылга-даа быжыг туруштуг, мурнуку одуругнуң дайынчызы Василий Максимович Иващенко ышкаш төлептиглер кайы хөй. Ындыгларга чоргаарланып, олардан өөренип чоруур бис. Олар аңаа төлептиг-даа.

М. КАЛЧАН.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕЛ

Бистиң «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының коллективи кышты белеткелдиг уткуур дээш чамдык хемчеглерни алган.

Бүдүрүлгениң орап-саваларын бүрүн чылыглаттынган. Чүък машиналары хынамчалыг септеттинген болгаш чылыдар суугулар-биле дериттинген. Автомашиналарны соок үеде чылыдар үш шугумну бүрүн чыып тургускан болгаш чылыг суг бээр колонка ажыглалга кирген. Автобаазаның гаражын алгыдыр кылыры доозулган, ында 25 автомобиль турар чаа гараж немешкен.

Ажыл-ишчи кижилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга улам-на таарымчалыг байдал тургустунуп турар. 120 олуттуг чаа кызыл-булуңну ажыглалга кииргени, ажылчыннар ажылдап чоруурда чупуларыгланыр чылыг суглуг өрээлдерни кылганы бүгү коллективке улуг өөрүшкү болган.

Автобаазаның администрациязы, партия болгаш хөй-нити организациялары автопарктың кышкы үеде үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар дээш хемчеглерни моон соңгаар-даа алыр.

В. СКОПИН,

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының экономизи.

МЕДЭЭЛЕР

АМО-дан КамАЗ чедир

Улуг Октябрьның бир юбилейинде—1924 чылдың ноябрь 7-де — байырлалдыы-биле шиметтинген Кызыл шөлдеп улуг звес он чүък машиназы эрткен. Ол дээрге Октябрь байырлалының чедиги чылынга Москваның ажылчыннарының кылганы бүдүн чартык тонналыг АМО-Ф-15 деп машиналары-дыр. Ам Лихачев, Минск, Белорус болгаш Каманың автомобиль заводтарында кылып турар күчүлүг машиналарның «ада-өгбелери» ол. Совет автомобиль тудуушкунунуң төрүттүнген хүнү ол боор турар.

Шупту адрестерже

Найысылал Москваның почтамтызын таварыштыр хүннүң-не ортумаа-биле 4,5 миллион чагаалар эртип турар. Байырлал хүннеринде ук сан үш катап көвүдээр. Хүн бүрү эртип турар телеграмма саны ынчан ийи чүс муң чедип турар.

Эскалатор оруу

Москва метрополитениниң 338 эскалатору хүннүң-не 20 шак дургузунда ажылдап турар. Оларның эң чаапарының дүргени секундада бир метр. Эң узун эскалаторну «ВДНХ» деп станцияда тургускан, ооң чадазы 600 чедип турар. Капитал септелгеге чедир ук эскалатор 140 муң километрни эрткен. Ол дээрге экваторну таварты Черни үш катап долганганынга дең.

Солун, көрүштүг болган

Культураның болгаш дыштаныглганың Н. Гастелло аттыг парыгының шаңналы дээш стол теннизинге маргылдаа болуп эрткен. Аңаа ниитизи-биле чээрби ажыг кижи киришкен.

Элээн хөй шак дургузунда үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түңнели-даа үнген. Эр улустан бирги черни № 7 школаның өөреникчизи, спорт мастеринге кандидат Михаил Мусаев алган. Автосептелге заводунуң слесары, бирги разрядчы Сергей Даржаа ийиги черни, үшкүзүн—республиканың тудуг банкызының инженери Владимир Фунтиков олар ээлээн.

Ол хүн херээженнерниң аразынга стол теннизинге маргылдаа база болган. Аңаа ВЛКСМ обкомунуң инструктору Мария Шыырап тиилекчи болган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургуулдары Алдынмаа Назыты биле Ульяна Хертек олар үлешкен.

Стол теннизиниң ол маргылдаазы бо удаада кажангызындан-даа солун, көрүштүг эрткен. Чүге дээрге аңаа киришкеннер аажок идепкейлиг чоруун көргүскен болгаш ойнакчы бүрүзүнүң мергежили бедик болганындан тиилелге чедип алыры маргылдааның киржикчи бүрүзүнге элээн берге болган.

Ылаңгыя С. Даржаа биле В. Фунтиков оларның оюну «аарыкчыларның» сонуургалын хайныктырган. Бо ийи ойнакчы ужуражып келгенде, «Кайызы тиилээрил?» деп айтырыгны кижи бүрүзү сонуургаан. Чүге дээрге В. Фунтиков биле С. Даржаа олар сөөлгү 10 чыл дургузунда доктаамал ужуражып келген болгаш күжү дең ойнакчылар турган. Бо удаада С. Даржаа тиилелгени чедип алган.

А. СЕРЕН,
стол теннизинге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат.

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

Тываның Аныктарының Революстуг Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл ою ындыг-ла үр эвесте болган, ооң бээр ам ийи-ле чыл эрткен. Ынчаарда Кызылдың телевидение студиязының аныктар редакциязы ол чугула болуушкунга тураскааткан дамчыдылга белеткеп турган, аңаа киржири-биле аревениң баштайгы тургузукчу улуг хуралынга киришкен чогаалчы С. А. Сарыг-оол, персоналдыг пенсионерлер С. Т. Танов, Т. Ш. Камова болган оон-даа өскелерин-даа чалаан бис.

Баштайгы тыва аревэчилер, ам партияның хоочуннары бо ырак чылдарда ышкаш, база катап чаңгыс черге чыглып келгеш, уттундурбас төөгүлүг ол болуушкунуң дугайын амгы аныяк өскенге чоргаарал-биле сактып чугаалап турган чүве. Шынап-ла, чоннуң төөгүзүнге ындыг чоргааранчыг, өөрүнчүг, уттундурбас болуушкуннар турар. Улуг Октябрь революциязының алдан чыл болган оюнуң байырлалының хүннеринде Татьяна Шогжапаевна Камова-биле база катап ужуражып, чугаалажып, ооң эрткен узун, солун амыдыралын таныжып кан мен.

Чүге дээрге ындыг кижилерниң эрткен узак оруу аныяк салгалга төлептиг үлегер-чижек болур болгай. Кодээге-даа, хоорайга-даа кады, кожа-хелбээ чурттап чоруур төрелдерге-даа, ха-дуңма-даа база өске-даа улуг, биче кижилер амыдырал-чуртталга, ажыл-херек дугайында ындыглардан арга-сүме айтырар, ынчангаш олар чонунга хүндүткелдиг.

Татьяна Шогжапаевна Камова чогум-на ындыг кижилерниң бирээзи. Бо чылын ол чеден харлап турар. Ынчалза-жок ам-даа сергек, чиик, чонунуң ажыл-ижинден чыдып калбаан. Партияның хоочуну Улуг Октябрь революциязының алдан чыл болган оюнга тураскааткан партияның Тыва область комитединиң, республиканың Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга киржип, Тывага улусчу революцияның чалбыыштыг чылдарында ышкаш, үе-черге эш-өөрү-биле ужуражып, аңаа тура-соруктуг хап келген. Ол бодунуң дугайында допчузу-биле мынчаар чугаалаар:

— Улуг-Хем кожууннуң (районнуң) Үрбүн сумузунга Сат Шогжапай деп кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген мен. Ачам революция соонда ол черге суму даргалап турган, Тыва Арат Республиканың бир дугаар Улуг хуралынга төлээге чораан. Хайныышкынныг 1923 чылда ачам мени Кызылга өөредири-биле эккелген. Ооң соонда маңаа аревениң баштайгы үүрүн тургускан, ооң кежигүнүнге кирип алдым. Ооң үүрлер кожууннарже тарап эгелээн. Ийи чыл болганда, 1925 чылдың декабрь 25-те Тываның аревээзиниң бирги улуг хуралы болган. Аңаа өске эш-өөрүм-биле кады мени Аревэ ТК-ның кежигүнүнге соңгаан. Ооң бир чыл болганда мени Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының Коммунистиг университединче өөредип чоруткан, ону дооскан соонда чылдарда төрээн Тывамга чаа амыдыралды тургусчур дээш идепкейлиг ажылым эгелээн.

Октябрь болгаш кижилерниң салым-чолу

Татьяна Шогжапаевна бүгү Тываның херээженнериниң Төп дассынының даргазы, ТАР-ның ССРЭ-ге элчин чериниң садыг талазы-биле секретары, Тыва Арат Республиканың кадык камгалал яамызының килдис эргелекчизи... дээш өске-даа албан-хүлээлгеге ажылдап чораан.

— Силерге аң-не уттундурбас хүн кажан болганыл, Татьяна Шогжапаевна?

— Ындыг болуушкуннар, хүннер хөй. Тываның аныктарының өмүнээзинден 30 чылдарның ортаа үезинде КИМ-ге (Аныктарның Коммунистиг Интернационалынга) болган ужуражылгага төлээлер биле-даа кады чордум. Тыва Арат Республиканың 15 чыл болган оюн таварыштыр 1936 чылда ТАР ордени-биле шаңнаан. Аңаа кончуг өөрээн мен—дээш, Татьяна Шогжапаевна уламчылады.— Улуг Октябрьның ачызында бодум-даа, уругларым-даа кончуг аас-кежиктиг чурттап чор бис.

Ооң уруглары ада-иезинге төлептиг кижилер болган. Олар школалар, өөредилге черлерин дооскаш, эртем-билигни чедип алганнар, олар төрээн республиказының улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Нинель биле Каң-оол Өндүр угбашкылар «Совет Тыва» совхозта бухгалтерлер, Луиза Куулар— Кызылда эмнелге ажылдакчызы, Май-оол биле Маадыр-оол Өндүр алышкыларның кайызы-даа башкы, а Өндүр Кызыл-оол партия ажылдакчызы.

Татьяна Шогжапаевна сөөлгү чылдарда Суг-Бажы суурда уругларының аразында чурттап, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Суурда эш-хуузунуң судунуң болгаш херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Аныктарның дагдыныкчызы. Партия, Октябрь, Тыва дугайында сактыышкыннарын аныяк салгалга чугаалап берип, пионерлер, школачылар, ажылчын аныяктар-биле ужуражылгаларга күзелдии-биле барып турар. Ону ол бодунуң дагдыныкчы хүлээлгези, өзүп орар салгалдың кижизидилгезинге эргежок чугула херек кылдыр санап чоруур.

Татьяна Шогжапаевна-биле бо удаада дыка үр хөөрешкен бис. Чугаа аразында ол мынча дей-дир:

— Шаг-үе бот-боттарынга дөмейлешпес, дыка-ла аңгы боор-дур. Амгы шагның амыдыралы чаагай, кайгамчык шапкын хөгжүлделиг апарган. Инек саар дээнде техника херек, чер аңдарып, тараа тарыыр дээнде база-ла машина-трактор, сиген кезип, хой кыртыырда безин ол. Каяа-даа техника херек боор-дур. Ону билбес кижи хол даяң чүве-биле дөмей-ле. Аныяк өскенниң чурттап эртер оруу кара чажындан уруглар ясли-сады, школа, өөредилге чери. Бистиң Суг-Бажында, «Совет Тыва» совхозта база техника билбес, оон халбактанмас кижи ховар, оларның хөй-хөйү чолаачы, тракторист, механик, комбайнер.

Кижилер-биле ажыл дээрге-ле ёзулуг партийжи ажыл ол дээрзин хоочун коммунист аки билир. Суурда сагылга-чурум үрээр, арагалаар чамдык кижилер-биле хөй-нити организацияларының ажылынга ооң доктаамал, дээштиг дузаны чедирип турар ужуру-даа ол.

А. ДАРЖАА,
журналист.

МАР-ның Завхан аймааның бот-тывынгыр артистери бо юбилейлиг чылда бистиң республикага аалдап чорааш барганнар.

ЧУРУКТА: МАР-ның алдарлыг артизи Л. Жавзан орус улустуң «Волга хемчигеши» деп ырызын күүседип турары.

Шүлүкчүнүң кыдыраажындан

КАДЫ ЧОРУУЙН

Амыдырал, ажыл-ижи хайнып турар
Арыг-Бажы суур бо-дур, аалдап келдим
Айдыс чыттыг дириг чечек—белек сунуп.
Аныяк кыс холум тудуп уткуп алды.

Аравыста харылзааны эскерген дег
Алаак чериң сыгыргазы эде-даа-дыр.
Айдың түне хөөрежип селгүүстээр дээш
Аткалак дан хаяа-чырыын эскербээн бис.

Арыг чаагай ынакшыл-даа, ажыл-иш-даа
Амыдырал-чуртталганы улам каастаар.
Арыг-Бажы суурунуң күдээзи боop,
Айлаң-куш дег үнүн дыңнап кады чоруууйн.

О. АРАКЧАА.

телевидение

НОЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

10.00—**«Күскү новелла».** Уран-чечен телефильм.
18.50—Телемедээлер.
19.05—Телефильм.
19.30—**«Улусчу контроль».** Дамчыдылга.
19.55—Мультфильмнер программазы.
20.10—**«Уран чогаал».** Дамчыдылга.
20.40—Телемедээлер (орус дылга).
20.50—Чарлалдар.
20.55—**«Элезинниг ховуда ийи кижи».** Уран-чечен фильм.
21.55—23.00—**«Совет кинонуң төрүттүнгени».** Документалдыг фильм.

Агаар

Бөгүн республикага онза өскерлиишкин чок агаар болур. Мурнуу-чөөн районнарга дүнеки шактарда быжкан хар чаар. Барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 5—10, өскелеринге 3—8 градус соок болур.

Кызылга аяс хүн болур. Мурнуу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 17—19, хүндүс 6—8 градус соок.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырында **автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамааты тудугунуң** мергежилдерин өөренир факультеттерге кирерлерни белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар болгаш Совет Армияның хүрээлелдинден халашканнарны хүлээп алыр болгаш хамааржыкан черинден сүмелээни бижиктерин ёзугаар база ортумак эртемни дооскан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга кирерлер билдириишкини-биле кады: хамаарылгалыг черниң сүмелээн бижиин, бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказын, ортумак эртем дооскаанының шынзылгазын болгаш, күш-ажыл дептериниң хоолгазын, 3×4 сантиметр хемчээлдиг алды фото-чуруктарны, 286 майык ёзугаар долдурган эмчи шынзылгазын, өг-бүлезиниң дугайында шынзылганы, өөредилгеже чоруурун шиитпирлээн хуралдың шиитпириниң хоолгазын боду дужаар.

Ажылдап турар черинден сүмелээн бижик бүдүрүлгениң удуртукчузунуң ады болгаш ук бүдүрүлгениң таңмазы-биле бадыткаттынган болур. Комсомолчу-бүдүрүлге характеристиказынга үш кижиниң (бүдүрүлге удуртукчузунуң, партия азы комсомол организациязының секретарының, профэвилелиниң даргазының) холу ужуу турар ужурлуг. Характеристикага бүдүрүлге чериниң таңмазы салдынган турар. Ат салган кижилерниң фамилиязы билдингир болгаш хаар демдек иштинге бижиттинген турар.

Партия кежигүнү эвестерниң характеристиказынга ийи кижиниң (бүдүрүлге удуртукчузунуң база профэвилел комитединиң даргазының) хол ужуу турар. Совет Армияның хүрээлелинден халашканнарның характеристиказынга кезектиң командириниң болгаш политорганның начальнигиниң хол ужуу турар ужурлуг.

Өөренир хуусаазы 8 ай. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр. Документилерни ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр. Белеткел салбырының дыңнакчылары стипендия, чурттаар чер болгаш студент бүрүзүнге көрдүнген өске-даа чүүлдер-биле бүрүн хандыртынган турар.

Совет Армияның хүрээлелинден ноябрь-декабрь айларда халашканнар документилерин январь 15-ке чедир кирип болур.

Белеткел салбырын дооскаиннар кирериниң экзаменнери чокка институттуң бирги курузунга кирерлер.

Билдириишкин чорудар адрес: Кызыл, Рабочая 4. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының белеткел салбыры.

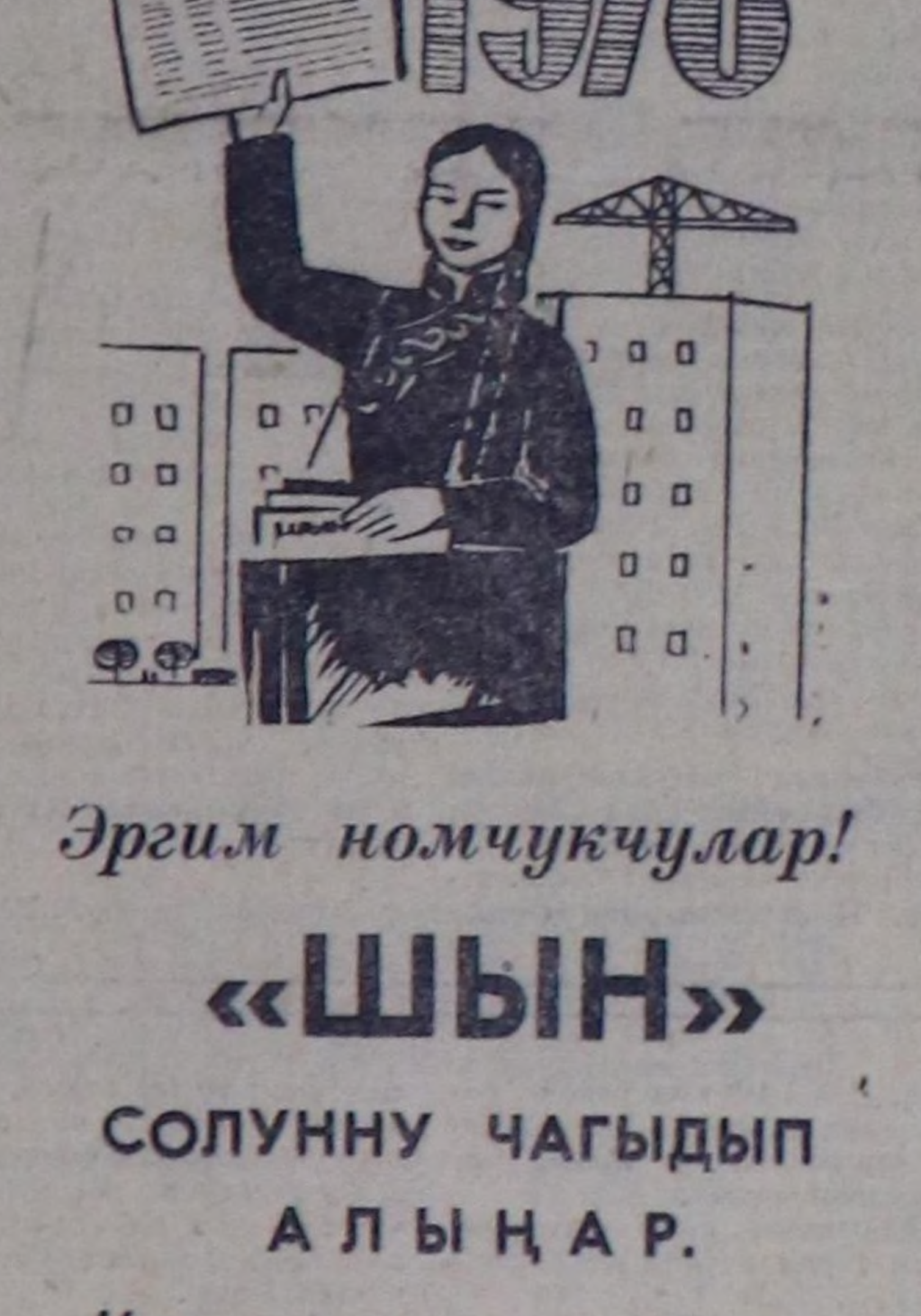

КАРАКТЫ КАМНААР

ССРЭ-ниң чаа Конституциязында «ССРЭ хамаатылары кадыын камгалаар эргелиг. ...бичии уругларның өөредилгеге болгаш күш-ажылчы кижизидилге-биле холбашпаан ажылын хоругдаарын киириштир-бишаан, өзүп орар салгалдың кадыының дугайында онза сагыш салыышкын-биле... хандыртынар» деп айыткан. Кижи бүрүзүнүң кадыын чажындан тура камгалаары—оларның омак-сергек чурттаарынга, чогаадыкчы ажылдаарынга, бүгү байдал-биле таарымчалыг өзериинге эргежок чугула байдалды тургузары болур.

Сөөлгү чылдарда бистиң чурттувуста ыракта чүвени тодаргай көрүп шыдавас кижилерниң саны көвүдеп, ындыгларга мырыңай бичии уруглар безин хамааржып турар. Өөредириниң хуусаазы көвүдээн тудум, көөрү баксыраан өөреникчилер база көвүдеп турар.

Делегейниң эртемденнери ыракта чүвени тодаргай көрүп шыдавазының чажыттарын илередип тывар дээш эвээш эвес күштү үндүрүп турар. Бистиң чурттувуста болгаш барык кижи бүрүзү костүктүг Японияда бо талазы-биле шинчилел ажылдары чорup турар.

Көөрүнүң четпес тудуузунуң бо хире делгеренгейзээниниң чылдагааны чүдел?

Бо айтырыгга профессор Э. С. Авестисов мынчаар харыылап турар:

— Ыракта чүвени көрүп шыдавазы (миопия) хевертен болбас. Ол аңгы-аңгы хемчээлге карактың чүвени тодаргай болгаш удурланыштыр көөрүнге дузалаар аккомодациязы (карактың нарын нерви-шынганында) өзерилге болганындан тыптыр. Ооң түңнелинде аккомодациязы кошкааган уруглар ыракта чүвени көрүп шыдавас, караа шылаар апаар. Көөрүнүң четпестеп баксыраары үр үеде тонзиллиттен, рахиттен, ревматизмден болгаш уругларның халдавырлыг аарыгларындан аарып турганының соонда организмниң камгаланыр күштери кошкааганда тыптыр.

Чамдык таварылгада ада-иезиниң кайызының-даа көөрү багай болганындан, чок-ла болза склераның (карактың дашкы дыгый картының) тургузуунда азы ооң химиктиг составында өзерилге бар болгачда уругнуң көөрү баксыраар. А өске таварылгада аккомодациязы кандыг-даа өзерилге болбаанда, чүгле карактыдыштандырбайн хөй ажылдатканындан көөрү четпестей бээр. Ооң баштайгы медээзи— номчуп, бижип турда карактың дүрген туруптары, шылаазы азы баш аарыыры болур.

Чогуур үезинде карак эмчизинге хынадып, сүме албас болза, айыылдыг. Ук аарыгдан аарааннарның 27 хуузу инвалид арткан болуп турар. Ынчангаш бистиң чурттувуста бичии уругларның караан хынап, көөрү баксыраар аарыгга удур ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар. Карак шынганнарының ажылын экижидери-биле, чүректиң шынганнарын быжыктырары дег, тускай мергежилгелерни кылдыртыры чугула.

Москвада карак аарыгларының Гельмгольц аттыг институду тускай мергежилгелерни чогаадып турар. Чижээлээрге, чүвени улгаттырар тускай шилдерни каракка кедирипкеш, карак шынганнары бирде дыңзыгып, бирде кошкап турар. Ол ышкаш тускай эргограф деп херексел дузазы-биле мергежилгелерни чорудар. Эмчиниң доктаамал хайгааралынга туруп, мындыг бөдүүн мергежилгени бажыңга-даа кылып болур: карактың хемчээли хире, диаметри 5 сантиметрден эртпес тырыкыны соңга шилинге чыпшыргаш, бодунуң болгаш ол аразы 30—35 см черге тургузуп алгаш, баштай тырыкыже, оон даштын ыракта демдеглеп каан кандыг-бир чүвеже, ооргтан дедир соңгада тырыкыже көөрүн 7—8 минута иштинде катаптадыр. Ындыг мергежилгени ийи ай дургузунда хүнүн-не 1 катап кылдырары кончуг ажыктыг. Оон соонда бүдүн чартык ай эрткенде база катап дөмги мергежилгени катаптадыр. Бо мергежилгени сагып кылдырткан бичии уругларның 53 хуузунуң көөрү экижээн.

Оон аңгыда аккомодацияның ажылын быжыктырар болгаш карак шынганнарында хан эргилдезин экижидер тускай эмнерни база ажыглап турар.

Карактың ыракта чүве көрүп шыдавас болгаш оон өске бергедээн аарыгларын кезип эмнеп турар. Кезип эмнеткеннерниң 85 хуузунуң көөрү экижээн болуп турар.

— Ырак көөрү баксыраанnarга чүү идегелдиг—костүк бе азы тускай шилдер бе?

Ырак көөрү баксыраанда болгаш көөрүн камгалаарда костүк идегелдиг. Костүк чамдык кижилерге чүгле ырак көөрде, өскелеринге ажылдаарда, номчуп, бижиирде, а үшкүлеринге—кино, театр баарда херек. Чамдыктарынга костүк эвес, карак-биле кады шимчеп турар тускай шилди чөпшээреп турар. Олар шупту дузалыг бе, карак четпестээриниң улам өскүүрүн соксадып болур бе деп айтырыг ам-даа билдинмес.

Карак четпестээрин болдурбас дизе, ада-ие өөреникчи уругларже кичээнгейни салыр, олар школага өөренгеш кээрге, дыштанып албаанда-ла кичээл кылырынче албадавас ужурлуг. Соңгалардан хүн херели хостуг кирип, бажыңның ишти четчир чырык турар. Соңгаларны шторалар, чечектер-биле караңгылатпас. Өөреникчиниң кичээлдээр өрээли чырык, столга чырык солагай таладан кээп турар болза эки.

Р. СЕЛИВАНОВА.

ЧУРУМЧУТСА

Эрги-Барлык—хөй чурттакчылыг суурларның бирээзи. Ооң кудумчуларынга чаа чуртталга, албан организация черлериниң бажыңнары чылдың-на немежип турар.

Суурнуң чурттакчыларының бараанга негелде-хереглединиң өскениин барымдаалааш, чаа, делгем магазинни тудуп, ону октябрьда ажыглалга киирген. Садыгжыларның ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдал тургустунган. Садып алыкчылар чаа магазинниг болганынга база-ла өөрүп турганнар. Ындыг-даа болза, садып алыкчыларның сагыш-сеткилин бир-ле чүве хомудадып турар апарган. Магазинниң ажылдаар хүн чурумунда ону эртенгиниң 9 шактан эгелеп ажылдаар деп айыткан. Дыштаныр хүнү чок. Ындыг турбуже, садыгжылар ол айыттынган шагында магазинни ажытпас, оларның озалдап кээри чанчыл апарган.

Садыгжы кижиниң ажылының кол сорулгазы—садыглаашкынның культуразын бедидип, чоннуң бараанга негелде-херегледин долузу-биле хандырары-ла болгай. Ындыг турбуже, чамдык ийи-чаңгыс садыгжыларның талазындан мындыг янзылыг хажыдыышкыннарны кылып турары канчап-даа таарышпас. Барыын-Хемчик райпозунуң баштаар чери бо четпестерни өөренип көргеш, чогуур түңнелди үндүрер ужурлуг.

А. ЕВРОП.

Псевдонимниң төрүттүнгени

СОНУУРГАКТАРГА

Москваның Корша театрынга аныяк актёр Александр Алексеевич Пожаров дыка чедиишкинниг ойнап эгелээн. Аңаа ынак көрүкчүлер боттарының үнүн безин камнавайн, шии соонда — Пожаров! Пожаров!—деп байыр чедиргенчи илередип алгыржыр турган.

Артыкы олуттарга орган көрүкчүлерге: «Өрт! Өрт!» (Пожар!) деп дыңналыр болган. Артыкы олуттарга «өрттен корткан көрүкчүлер баскылажы-баскылажы театрдан үнүп чоруп каар.

Ол шииниң соонда театрның администрациязы аныяк актёрга фамилиязын солуп аарын сүмелээн. Удаваанда Пожаров фамилиялыг аныяк актёр читкен, а сценага ат-сураглыг улуг артист Александр Алексеевич Остужев ойнап турар апарган.

КИНО

НОЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол байырлалда болган» 9.40, 11.25, 13.10, 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Золушкага үш тооруук» 9.00, 10.45, Киноклуб: «Шуптузун билип алыксаар мен» 15.00, «Фонтан чанынга дужар бис» 12.40, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистиң бажыңывыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хосталганың солдаттары» (3—4 сериялары) 12.40, 16.10, 19.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг № 264.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01403.